

Nr 146.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen, m. m.; given Stockholms slott den 25 februari 1938.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed

dels föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till:

lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen;

dels ock inhämta riksdagens yttrande över härvid fogade förslag till:

förordning om handel med preventivmedel; samt

förordning med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

K. G. Westman.

F ö r s l a g
till
L a g
om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen.

Härigenom förordnas, att 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen skall upphöra att gälla med utgången av år 1938.

Förslag
till
Förordning
om handel med preventivmedel.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Den som vill, annorstädes än å apoteksinrättning, idka handel med preventivmedel eller eljest tillhandahålla allmänheten sådana medel skall söka tillstånd därtill i Stockholm hos överståthållarämbetet, i annan stad hos magistraten eller, där sådan icke finnes, hos kommunalborgmästaren och å landet hos länsstyrelsen.

Med preventivmedel förstås i denna förordning medel som äro avsedda att i samband med könsumgänge användas till att förebygga befruktning eller överförande av könssjukdom.

2 §.

Tillstånd beviljas allenast för viss tid, ej över tre år, och må avse endast vissa angivna medel. När skäl därtill äro, må meddelat tillstånd återkallas.

Närmare föreskrifter om tillstånds beviljande och återkallande meddelas av Konungen.

3 §.

Försäljning må ej äga rum genom kringföring och ej heller utomhus.

4 §.

Tillhandahåller någon i strid mot bestämmelsen i 1 § preventivmedel, eller bryter någon mot vad i 3 § är stadgat,

straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader; och vare preventivmedel, som påträffas hos honom och uppenbarligen äro avsedda att olovligen tillhandahållas, förverkade.

5 §.

Den som under tid då han är ställd under tilltal för förseelse mot denna förordning fortsätter samma förseelse skall, när han därtill varder lagligen

förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits fällas till det ansvar som är stadgat för sådan förseelse; dock må sammanlagt frihetsstraff icke överstiga ett år.

6 §.

Böter som ådömas enligt denna förordning samt preventivmedel som äro förverkade tillfalla kronan. Med preventivmedel som förklarats förverkade skall förfaras på sätt medicinalstyrelsen bestämmer.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1939, dock att tillstånd att efter förordningens ikraftträdande tillhandahålla preventivmedel må dessförinnan meddelas.

F ö r s l a g
till
F ö r o r d n i n g
med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Ej må någon, annorstädes än å apoteksinrättning, idka handel med fosterfördrivande medel eller eljest tillhandahålla allmänheten sådana medel utan att därtill hava erhållit medicinalstyrelsens tillstånd. Sådant tillstånd beviljas allenast för viss tid, ej över tre år, och må, när skäl därtill äro, återkallas. Närmare föreskrifter om tillståndsbewiljande och återkallande meddelas av Konungen.

Vad med fosterfördrivande medel i denna förordning förstås, därom förordnar Konungen.

2 §.

Fosterfördrivande medel må ej utan medicinalstyrelsens tillstånd till riket införas av annan än apoteksföreståndare eller den som innehar tillstånd att tillhandahålla sådana medel.

3 §.

Den som tillhandahåller fosterfördrivande medel må utlämna medlen allenast efter rekvisition av behörig läkare eller veterinär eller till den som själv äger tillhandahålla sådana medel.

Angående sådan rekvisition skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat angående recept å läkemedel, dock att rekvisition å fosterfördrivande medel skall förvaras under minst tio år.

4 §.

Att vissa fosterfördrivande medel ej må till riket införas eller inom riket tillverkas eller tillhandahållas, därom förordnar Konungen.

5 §.

Tillhandahåller någon i strid mot bestämmelsen i 1 § fosterfördrivande medel,

eller söker någon olovligen till riket införa sådana medel,

eller bryter någon mot vad i 3 § första stycket är stadgat eller mot förbud att tillverka eller tillhandahålla fosterfördrivande medel, varom förmåles i 4 §,

straffes med fängelse eller dagsböter; och vare fosterfördrivande medel, som påträffas hos honom och uppenbarligen är avsett att olovligen tillhandahållas eller till riket införas, förverkat.

Åsidosätter någon vad i 3 § andra stycket är stadgat angående förvaring av rekvisition å fosterfördrivande medel, vare straffet dagsböter.

6 §.

Den som under tid då han är ställd under tilltal för brott mot denna förordning fortsätter samma förbrytelse skall, när han därtill varder lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits fällas till det ansvar som är stadgat för sådan förbrytelse; dock må sammanlagt frihetsstraff icke överstiga två år.

7 §.

Böter som ådömas enligt denna förordning samt fosterfördrivande medel som är förverkat tillfalla kronan. Med fosterfördrivande medel som förklarats förverkat skall förfaras på sätt medicinalstyrelsen bestämmer.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1939, dock att tillstånd att efter förordningens ikraftträdande tillhandahålla fosterfördrivande medel må dessförinnan meddelas.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 28 januari 1938.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, SKÖLD, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anför chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman:

»I skrivelse den 20 april 1934, nr 193, har riksdagen, under åberopande av första lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 47 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen, tillkännagivit att propositionen icke kunnat av riksdagen bifallas ävensom anhållit att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående lagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med de av utskottet i utlåtandet angivna grunder samt för riksdagen framlägga det förslag vartill utredningen kunde föranleda.

Sedan den begärda utredningen numera blivit verkställd anhåller jag att få till behandling upptaga frågan om *revision av 18 kap. 13 § strafflagen* samt det därmed i viss mån sammanhängande spørsmålet angående *lagstiftning om fosterfördrivande medel*.

Gällande rätt.

I 18 kap. 13 § strafflagen stadgas:

Sprider någon ut eller håller till salu eller utbjuder skrift, målning, teckning eller bild, som tukt och sedlighet sårar; straffes med böter eller fängelse. Lag samma vare, om man genom annan gärning sårar tukt och sedlighet, så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav kommer.

Där någon offentligen utställer eller förevisar föremål, som är avsett för otuktigt bruk eller till att förebygga följder av konsumgänge; eller i skrift, som han utsprider, eller eljest genom tillkännagivande för allmänheten till salu utbjuder eller själv eller genom annan till försäljning kringför dylika

föremål; eller under sådana förhållanden, att allmän fara för andras förförelse därav kommer, vare sig muntligen eller genom utspridande av skrift söker förleda till användande av föremål, som nu sagts, eller meddelar anvisning om sättet för deras användande; varde, ändå att gärningen ej är sådan, som i 1 mom. sägs, dömd efter ty där stadgas.

Andra momentet i förevarande paragraf, den s. k. preventivlagen, infördes genom en lag den 10 juni 1910. Rörande lagens tillkomst må hänvisas till den redogörelse som lämnats i propositionen nr 188 till 1934 års riksdag med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.

Genom en år 1912 definitivt antagen ändring i tryckfrihetsförordningen bragtes dess föreskrifter i ifrågavarande ämne i överensstämmelse med 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen.

Ehuru preventivlagen huvudsakligen torde åsyfta ett motverkande av vissa förfaranden avsedda att förebygga befruktning, är lagen dock så avfattad att den riktar sig även mot åtgärder till skydd mot smittas överförande vid könsumgänge. Den torde jämväl vara tillämplig på en del särskilda medel för fosterfördrivning. Lagen avser endast 'föremål'. Utanför dess tillämpning ha sålunda ansetts falla vissa kemiskt verkande medel.

Handeln med preventivmedel och fosterfördrivande medel.

I anslutning till de utredningar som förebragts av särskilda sakkunniga samt av befolkningskommissionen och till vilka jag senare återkommer skall här lämnas några upplysningar rörande handeln med preventivmedel och fosterfördrivande medel.

Handeln med preventivmedel omfattar såväl mekaniskt som kemiskt verkande medel. Bland de mekaniskt verkande medlen — 'preventivföremålen' — må i första rummet nämnas gummiskydd för män (kondom), vilket torde vara det vanligaste av alla preventivmedel. Dessutom finnas preventivföremål avsedda att användas av kvinnan. Vissa av dessa böra med hänsyn till sitt verknings sätt även betraktas som fosterfördrivande medel. Handeln med preventivföremål omhänderhaves i främsta rummet av så kallade sjukvårdsaffärer. Mer än 30 sådana affärer (med filialer) äro sammanslutna till svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund. Förutom i sjukvårdsaffärer försäljas preventivföremål i tobaksaffärer, raxsalonger och andra mindre butiker. Preventivföremål försäljas även i viss utsträckning nattetid å gatorna i de större städerna. Dessutom kringföras preventivföremål emellanåt av gårdfarihandlare. Försäljningen av preventivföremål sker till stor del genom posten och åtminstone på landsbygden torde allmänheten till alldeles övervägande del erhålla föremålen på sådant sätt. I butikerna tillhandahållas broschyrer och priskuranter med understundom mycket utförliga beskrivningar, bland annat å sättet för dylika föremåls användande.

Ofta torde broschyrer eller priskuranter medfölja vid köp av preventivföremål. Vidare utsändas broschyrer om barnbegränsning och dylikt i syfte att göra reklam för användandet av sådana föremål. Överhuvud synes med försäljningen därav ofta kombineras försäljning av litteratur, som icke direkt behandlar användningen av dylika medel men närliggande ämnen. Utbudandet av preventivföremål sker som bekant även i stor omfattning genom annonsering i pressen. Beträffande kondomerna gäller att de salubjudas under en mängd olika benämningar. Enligt uppgift från sjukvårdsaffärernas riksförbund motsvara de olika benämningarna icke olika fabrikat utan utgöra allenast försäljarnas benämningar eller varumärken. Dessa varumärken åsättas förpackningarna, som för övrigt ofta äro utstyrda på ett anstötligt sätt. De preventivmedel som säljas i tobaksaffärer, raksalonger och andra mindre butiker äro liksom de vilka tillhandahållas vid gatuförsäljningen ofta av mycket dålig beskaffenhet. Förutom mekaniskt verkande preventivmedel försäljas även medel i form av tabletter och dylikt, som verka antikonceptionellt på kemisk väg.

Vad beträffar apoteksinrättningarna torde mekaniska preventivmedel endast i undantagsfall tillhandahållas där. Kemiska preventivmedel torde däremot oftare föras å apoteken.

I sjukvårdsaffärerna salubjudas, jämte preventivmedel, i stor utsträckning mekaniskt verkande medel som kunna användas för framkallande av abort. Användning av vissa bland dessa är förenad med livsfara för kvinnan. En del av dessa apparater anses icke hava någon legitim användning för hygieniskt ändamål eller vid behandling av kvinnosjukdomar. Andra av dem brukas emellertid även av läkare vid olika slags ingrepp och hava även i övrigt legitim användning i sjuk- och hälsovården.

Tidigare förslag till upphävande eller ändring av preventivlagen.

Innan jag omnämner de förslag som tidigare framlagts angående upphävande eller ändring av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen må erinras om *1918 års lagstiftning om åtgärder mot könssjukdomar*.

Den 20 juni 1918 utfärdades en lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar. Enligt 27 § andra stycket i denna lag äger Konungen förordna om de åtgärder, som erfordras för att bland allmänheten sprida kunskap — förutom om könssjukdomarnas natur och smittfarlighet samt om skyldigheten för envar som angripits av sådan sjukdom att skyndsamt söka läkarvård — jämväl om medel, som stå till buds för att hindra smittas överförande. Sedan åt tillkallade sakkunniga uppdragits att verkställa utredning angående de åtgärder som erfordras för att bland allmänheten sprida sådan kunskap som avses i nyssnämnda stadgande, hava dessa sakkunniga till fullgörande av uppdraget den 9 mars 1921 avgivit betänkande angående

åtgärder för spridande av kunskap om könssjukdomarnas natur och smittfarlighet m. m. I betänkandet ha de sakkunniga uttalat att det vore önskvärt att utredning skedde, huruvida på grund av lydelsen av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen hinder kunde anses föreligga mot en dylik upplysningsverksamhet.

Frågan om upphävande eller ändring av preventivlagen har, före år 1934, behandlats vid 1922, 1923, 1927, 1929, 1930 och 1933 års riksdagar. Rörande vad därutinnan förekommit må hänvisas till den redogörelse som lämnats i den tidigare omnämnda propositionen (nr 188) till 1934 års riksdag.

Sedan till medicinalstyrelsen år 1933 remitterats vissa till Kungl. Maj:t inkomna framställningar avseende — förutom andra ämnen — preventivlagen inkom *medicinalstyrelsen* den 9 februari 1934 till Kungl. Maj:t med yttrande i sistnämnda fråga. Däri anförde styrelsen bland annat:

Mycket vägande uttalanden hade gjorts i den riktningen, att en upplysningsverksamhet — omfattande jämväl de mekaniskt verkande preventivmedlens betydelse i profylaktiskt avseende — vilken i allvarlig och värdig form från auktoritativt håll komme till stånd uteslutande i syfte att förebygga utbredande av könssjukdomar, icke torde kunna anses medföra 'allmän fara för andras förförelse' och således icke heller komma i strid med preventivlagen. Denna av lagrådet 1926 återgivna uppfattning hade delats av 1927 års och även vissa efterföljande riksdagars första lagutskott (åren 1929, 1930 samt 1933). Det oaktat förefunnes dock i läkarkretsar en tämligen utbredd ovisshet, huruvida en allsidig upplysningsverksamhet beträffande den personliga profylaxen mot könssjukdomarna vore förenlig med nu gällande lagbestämmelser eller icke. Detta förhållande hade yttrat sig bland annat däri att — såvitt styrelsen kunnat erhålla kännedom härom — läkarnas deltagande i ifrågavarande upplysningsverksamhet varit mycket ringa till sin omfattning, ehuru med någon ökning under senaste år. Under nuvarande förhållanden hade tillståndet blivit sådant, att upplysningsverksamheten på området — i stort sett — utövades av fabrikanter och försäljare genom reklamblad, råd, anvisningar och dylikt, vilka medföljde preservativen. Dessa försåldes i stor utsträckning mot postförskott eller i en helt säkert vida förgrenad och i många former arbetande smyghandel. Detta sakernas tillstånd stode i hjärt motsättning till det som lagstiftaren för visso avsett och förväntat. Betänkte man detta och såge det senast anförda mot bakgrunden av det ringa antal överträdelser av preventivlagen, som åtalats, vilket torde belöpa sig till omkring 10 per år, måste man fråga sig, huruvida lagrummet i det stora hela haft någon annan påtaglig effekt än, att detsamma lagt hinder i vägen för en ansvarsfull och på fackkunskap grundad of-fentlig upplysningsverksamhet.

Styrelsen vore av den bestämda uppfattningen att ifrågavarande lagrum borde omarbetas så att detsamma ej, såsom hittills faktiskt varit förhållandet, verkade som ett hinder för en ansvarsfull upplysningsverksamhet angående ifrågavarande medels betydelse såsom skydd mot de smittsamma könssjukdomarna. Däremot ansåge styrelsen de i samma lagrum intagna bestämmelser böra bibehållas, vilka kunde innebära förhindrande av en försäljningsverksamhet, avseende spridning av ifrågavarande medel ur synpunkter, som icke vore av hygienisk utan allenast kommersiell natur. Man syntes nämligen icke böra helt avhända sig möjligheten att, om så skulle

erfordras, på ett lämpligt sätt begränsa en av enskild vinningslystnad beroende propaganda för dylika medel. En sådan propaganda skulle ur samhällelig synpunkt sakna berättigande, om statsmakterna vidtog erforderliga åtgärder för dels en förbättrad sexualhygienisk upplysning, dels ock tillhandahållande av preventiva medel genom desammas inordnande bland sådana varor, som skola försäljas på apoteksinrättningarna.

Styrelsen föreslog även en redaktionell ändring av bestämmelserna i 18 kap. 13 § strafflagen i avseende å 'föremål, som är avsett för otuktigt bruk'.

I anslutning till medicinalstyrelsens yttrande föreslog Kungl. Maj:t genom proposition till 1934 års riksdag (nr 188) riksdagen att antaga följande ändrade lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen:

Sprider någon ut eller håller till salu eller utbjuder skrift, målning, teckning eller bild, som sårar tukt och sedlighet, eller föremål som är avsett för otuktigt bruk; straffes med böter eller fängelse. Lag samma vare, om man genom annan gärning sårar tukt och sedlighet så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav kommer.

Där någon offentligen utställer eller förevisar föremål som är avsett att förebygga följder av könsumgänge, eller i skrift, som han utsprider, eller eljest genom tillkännagivande för allmänheten till salu utbjuder eller själv eller genom annan till försäljning kringför dylika föremål; varde, ändå att gärningen ej är sådan som i 1 mom. sägs, dömd efter ty där stadgas.

Förslaget innebar sålunda att den del av preventivlagen, som bestraffar försök att förleda till användande av preventivmedel samt meddelande av anvisning om sättet för begagnandet under sådana förhållanden att allmän fara för andras förförelse därav kommer, skulle upphävas. Därjämte innebar förslaget en i huvudsak redaktionell ändring beträffande straffbestämmelserna i avseende på 'föremål, som är avsett för otuktigt bruk'.

Första lagutskottet yttrade (i utlåtande nr 47) bland annat:

Utskottet vill för sin del framhålla att, när preventivlagen på senare tid varit föremål för behandling, inom utskottet rått enighet därom att å ena sidan en ansvarskännande och lojal upplysningsverksamhet i hithörande ämnen icke borde hindras eller hämmas under det å andra sidan fritt spelrum icke borde lämnas åt en av vinningslystnad eller andra illojala grunder förestavad propaganda för användandet av preventivmedel. Trots denna enighet i sak ha meningarna om lämpligheten av ändring i den nuvarande lagstiftningen skarpt brutit sig. Det har sålunda å ena sidan ansetts att önskemålet att främja den lojala upplysningsverksamheten krävde bifall till de väckta förslagen. Å andra sidan har däremot starkt betonats att dessa förslag, till vilka även propositionen nära ansluter sig, skulle leda till ett lössläppande av den propaganda, som enligt vad nyss nämnts funnits icke önskvärd.

Det synes utskottet med hänsyn till de gemensamma utgångspunkterna för de olika ställningstagandena till ändringsförslagen ligga nära till hands att söka utröna huruvida icke möjlighet finnes att åstadkomma en lagstiftning

som tillgodoser de framförda ändringsyrkandena utan att lämna rum för de farhågor som ansetts förenade därmed.

I sitt förenämnda utlåtande år 1926 hade även lagrådet upptagit en dylik tankegång i det lagrådet funnit sig böra pröva möjligheten av en sådan omformulering av preventivlagen att från dess tillämplighet uttryckligen undantogs den enligt 27 § lagen den 20 juni 1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar anordnade, av staten kontrollerade upplysningsverksamheten. Lagrådet anförde visserligen i utlåtandet att ur lagteknisk synpunkt hinder mötte för en omformulering av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen i dylik riktning. Det torde emellertid kunna antagas att de lagtekniska svårigheterna för en lagstiftning — som på samma gång den ger sin sanktion åt den lojala upplysningsverksamheten fortfarande inrymmer erforderliga medel för ingripande mot propaganda i vinningslystet syfte och andra icke önskvärda former av verksamhet för spridning av preventivmedlen — skulle väsentligt minskas om de erforderliga bestämmelserna infördes i en särskild lag.

Utskottet hemställde slutligen att propositionen icke måtte av riksdagen bifallas men att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående lagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med de av utskottet angivna grunder samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Sedan riksdagen bifallit utskottets hemställan, avlät *riksdagen*, såsom inledningsvis nämnts, skrivelse till Kungl. Maj:t av nu angivna innehåll.

Nu föreliggande förslag.

Den 11 maj 1934 bemyndigade *Kungl. Maj:t* chefen för justitiedepartementet att tillkalla tre sakkunniga att inom departementet biträda med utredning rörande revision av 18 kap. 13 § strafflagen. *Kungl. Maj:t* föreskrev vidare den 24 september 1934 att de sakkunniga skulle avgiva sitt förslag efter samråd med en samma dag tillsatt kommitté med uppdrag att utarbета förslag till lagstiftning om rätt i vissa fall till avbrytande av havandeskap.

De av departementschefen tillkallade *sakkunniga*, generaldirektören N. Hellström, överläkaren docenten K. Marcus och ledamoten av riksdagens andra kammare advokaten juris doktor K. Hillgård med e. o. hovrättsassessor G. Walin såsom sekreterare, avlämnade den 13 december 1934 utredning angående revision av 18 kap. 13 § strafflagen (statens offentl. utredn. 1934: 50).

Över de sakkunnigas förslag avgåvos jämlikt remiss den 14 december 1934 yttranden av medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet och länsstyrelserna. Vissa av dessa myndigheter fogade vid sina yttranden utlåtanden av magistrater, poliskammare, landsfogdar, förste provinsialläkare m. fl. Därjämte inkom svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund med en skrivelse i frågan.

Sedan Kungl. Maj:t därefter den 29 november 1935 anbefallt *befolkningskommissionen* att avgiva yttrande över de sakkunnigas förslag, avgav befolkningskommissionen den 4 december 1936 yttrande angående revision av 18 kap. 13 § strafflagen m. m. (statens offentl. utredn. 1936: 51). I nämnda yttrande framlades ett delvis nytt förslag till frågans lösning.

Över befolkningskommissionens förslag ha den 17 december 1936 utlåtanden infordrats från medicinalstyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet och länsstyrelserna. Tillfälle att avgiva yttrande över förslaget har beretts svenska läkaresällskapet, centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund, apotekarsocieteten, centralstyrelserna för Sveriges apotekareförbund och Sveriges farmaceutförbund, Sveriges kristliga farmaceutförening och svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund.

Utlåtanden ha inkommit från nämnda myndigheter och sammanslutningar. Vissa myndigheter ha bifogat yttranden från dem underställda myndigheter m. fl. Yttranden ha sålunda inkommit från Stockholms handelskammare, handelskammaren i Göteborg, Skånes handelskammare, Stockholms stads barnavårdsnämnd och dess hälsovårdsnämnd, förste stadsläkaren i Stockholm, förste stadsfiskalen i Stockholm, tredje polisintendenten därstädes, fjorton förste provinsialläkare, sundhetsinspektören i Göteborg, åtta landsfogdar, magistraten i Linköping och poliskammaren i Norrköping ävensom en länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler.

I anledning av befolkningskommissionens förslag ha framställningar i förevarande ämne ingivits till chefen för justitiedepartementet dels den 6 och den 27 februari 1937 från personer med verksamhet inom sjukvårdsbranschen dels ock den 26 februari 1937 från Fredrika-Bremer förbundet, svenska kvinnors vänsterförbunds samarbetskommitté, styrelsen för yrkeskvinnors riksförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, svenska kvinnoföreningars samarbetskommittés arbetsutskott, svensk sjuksköterskeförening, styrelsen för Stockholms högskolas kvinnliga studentförening, svenska kvinnors medborgareförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, allmänna valmansförbundets centrala kvinnoråds arbetsutskott, svenska kvinnors nationalförbund samt folkpartiets kvinnoförbund.

De sakkunnigas förslag.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen upphävas och ersättas av dels en lag om preventivmedel dels en lag om fosterfördrivande medel. Några särskilda föreskrifter beträffande föremål avsedda för otuktigt bruk skulle icke givas.

Enligt den föreslagna lagen om *preventivmedel* skulle därmed förstås medel som äro avsedda att i samband med könsumgänge användas till att förebygga befruktning eller överförande av könssjukdom. Under den föreslagna lagens tillämpningsområde skulle således falla icke blott mekaniskt

verkande medel utan även kemiskt verkande medel. Beträffande handeln med ifrågavarande medel föreslogs att apoteksinrättningarna skulle vara skyldiga att tillhandahålla vissa preventivmedel enligt av Kungl. Maj:t meddelade närmare föreskrifter. De sakkunniga förutsatte att dessa föreskrifter skulle avse bland annat skyldighet för apoteksinrättningarna att tillhandahålla medlen till av medicinalstyrelsen bestämda priser. Då det kunde tänkas, att omsättningen å vissa apotek bleve mycket ringa eller eljest behovet av affärer som förde preventivmedel å en plats vore väl tillgodosett, borde medicinalstyrelsen äga befogenhet att befria föreståndare för viss apoteksinrättning från skyldighet att tillhandahålla sådana medel. Å styrelsen skulle även ankomma att i vissa fall medgiva undantag från skyldighet att sälja preventivmedel nattetid. Preventivmedel skulle emellertid få försäljas även av annan än apoteksinnehavare. Den som ville annorstädes än å apoteksinrättning (i gross- eller detaljhandel) försälja preventivmedel eller eljest tillhandahålla sådana medel åt allmänheten, skulle söka tillstånd därtill i Stockholm hos överståthållarämbetet, i annan stad hos magistraten eller, där sådan icke finnes, hos kommunalborgmästaren och å landet hos länsstyrelsen. Tillstånd skulle beviljas allenast för viss tid, ej över tre år, med angivande av de medel som omfattades därav. Den som erhöle tillstånd att försälja preventivmedel till allmänheten skulle därjämte åläggas att saluföra ett eller flera sådana av medicinalstyrelsen godkända medel till pris som styrelsen bestämde. När skäl därtill vore, finge tillståndet återkallas. Närmare föreskrifter om tillståndsbeviljande och återkallande skulle meddelas av Kungl. Maj:t. — I förslaget stadgades vidare förbud mot att offentligen utställa eller förevisa preventivmedel samt mot att kringföra sådana medel till försäljning. — I stället för förbudet i gällande lag att i skrift, som någon utsprider, eller eljest genom tillkännagivande för allmänheten till salu utbjuda preventivmedel innehöll förslaget förbud att verka för preventivmedels avsättning genom att till allmänheten, annat än på särskild begäran, kringlämna eller utdela sådana medel eller priskurant eller annan skrift eller bild. — I fråga om upplysningsverksamheten beträffande preventivmedel stadgades att den som ville i offentligt föredrag eller eljest vid offentlig eller därmed jämförlig sammankomst lämna anvisning å preventivmedel eller om sättet för deras användande, skulle göra anmälan om föredraget eller sammankomsten hos polismyndigheten i orten och avvakta polismyndighetens tillstånd. Anmälan och tillstånd skulle emellertid icke erfordras i fråga om 1) vetenskaplig föreläsning å läroanstalt, 2) undervisning, som står under tillsyn av skolöverstyrelsen, 3) föredrag, som med skolöverstyrelsens tillstånd ingår i den av staten understödda föreläsningsverksamheten, eller 4) upplysningsverksamhet, som eljest bedrives efter föreskrifter vilka Kungl. Maj:t utfärdar. Med det sistnämnda undantaget åsyftades bland annat den förut berörda upplysningsverksamheten jämlikt 27 § lagen den 20 juni.1918 angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar. Förslaget innehöll inga reglerande före-

skrifter angående skriftlig upplysningsverksamhet. — Slutligen upptog förslaget straffbestämmelser samt föreskrift om beslag av preventivmedel i visst fall.

Vad därefter angår förslaget till lag om *fosterfördrivande medel* skulle denna lag vara tillämplig å medel som äro avsedda att användas till att avbryta havandeskap eller som eljest på grund av sin särskilda beskaffenhet med skäl kunna antagas komma till användning för sådant ändamål. Enligt förslaget skulle sådana medel — förutom å apoteksinrättning — få tillhandahållas endast av den som erhållit tillstånd därtill av medicinalstyrelsen. Tillstånd skulle beviljas tillsvidare. Införande till riket av fosterfördrivande medel skulle ej få ske utan medicinalstyrelsens tillstånd av annan än läkare, apoteksföreståndare eller den som innehade tillstånd att tillhandahålla sådana medel. Utlämnande av fosterfördrivande medel skulle få äga rum allenast på (muntlig eller skriftlig) begäran av läkare eller till den som själv ägde tillhandahålla sådana medel. Förbud skulle gälla mot att offentligen utställa eller förevisa eller till allmänheten utbjuda fosterfördrivande medel. Vidare föreslogs förbud mot att vid offentlig eller därmed jämförlig sammankomst eller eljest i skrift som utspreddes lämna anvisning å fosterfördrivande medel eller om sättet för deras användande. Förbudet skulle dock icke omfatta vetenskaplig föreläsning å läroanstalt eller skriftlig framställning för vetenskapligt bruk. Slutligen upptog förslaget straffbestämmelser samt föreskrift om beslag av fosterfördrivande medel i visst fall.

De sakkunniga framlade slutligen ett förslag till ändrad lydelse av det lagrum i tryckfrihetsförordningen — § 3 13:o — som innehåller de mot 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen svarande bestämmelserna.

Rörande de skäl som av de sakkunniga åberopats till stöd för ifrågavarande förslag må hänvisas till de sakkunnigas betänkande.

Befolkningskommissionens förslag.

I likhet med de sakkunniga föreslog befolkningskommissionen att 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen skulle upphävas och ersättas med andra bestämmelser rörande preventivmedel och fosterfördrivande medel. Befolkningskommissionen har i sitt betänkande sammanfattningsvis angivit de skäl som enligt kommissionens mening numera talade för ett upphävande av preventivlagen. Därvid gjordes i främsta rummet gällande att lagen verkat hindrande för en vederhäftig och allvarlig upplysningsverksamhet beträffande preventivföremålets betydelse både såsom medel för förebyggande födelsekontroll och såsom medel för skydd mot smittsamma könsjukdomar. Lagen hade därigenom verkat neddragande såväl på den nivå varå den offentliga diskussionen och upplysningsverksamheten i könslivets frågor kommit att föras som på handeln med preventivmedel. I den mån lagen hindrat genomförandet av skydd mot smitta i lösa köns-

förbindelser måste den antagas hava motverkat strävandena att minska könssjukdomarnas spridning. Lagen måste vidare anses vara i sin mån medansvarig till det utbredda bruket av framkallade aborter såsom medel för födelsekontroll. Vidare framhölls att lagen i stora delar av folkets djupa lager blivit förhatlig. Den hade — med rätt eller orätt — förnummits såsom ett försök till klassmässig avgränsning av kunskapen om rationell förebyggande födelsekontroll. I sin tur hade detta hämmat dessa samhällsklassers naturliga benägenhet för en sunt positiv inställning till familjebildning och barnafödande. Genom denna sin indirekta verkan stode lagen, tvärtemot sitt syfte, faktiskt såsom en av orsakerna — låt vara icke en av de viktigare — till den även i de breda folklagren rådande tendensen till en alltmer extrem barnbegränsning. Slutligen påpekades av kommissionen att lagen endast i undantagsfall tillämpats i praxis och att dess öppna åsidosättande utgjorde ett allvarligt ont ur synpunkten av lagarnas helgd.

Vad angår de av befolkningskommissionen föreslagna bestämmelserna i avseende på *preventivmedlen* gjorde befolkningskommissionen beträffande handeln med sådana medel en uppdelning mellan olika grupper. Den ena gruppen utgjordes av vissa skadliga mekaniska preventivmedel, vilka i regel även verka fosterfördrivande. Rörande de regler som skulle gälla för denna grupp av medel må hänvisas till den följande redogörelsen för befolkningskommissionens förslag i avseende på fosterfördrivande medel. Den andra gruppen utgjordes av vissa oskadliga preventivmedel. Ifrågavarande preventivmedel skulle göras till apoteksvara i teknisk mening och alltså tillhandahållas å apoteksinrättningarna i samma ordning som övriga apoteksvaror. Något undantag från skyldigheten att å apoteksinrättning tillhandahålla dessa preventivmedel skulle sålunda icke medgivas i annan ordning eller under andra villkor än i fråga om övriga apoteksvaror. I likhet med de sakkunniga föreslog befolkningskommissionen att preventivmedel av nu ifrågavarande slag skulle få tillhandahållas även annorstädes än å apoteksinrättning. Kommissionen utgick emellertid från, att sedan preventivmedel kommit att tillhandahållas å apotek, frågan om preventivmedelshandelns monopolisering till apoteken skulle, så snart ske kunde, upptagas till prövning i samband med fortsatt utredning om läkemedelshandelns organisation. För rättighet att utanför apoteksinrättning idka handel med preventivmedel skulle icke erfordras något tillstånd. Anmälan om rörelsen skulle emellertid göras till medicinalstyrelsen. Befolkningskommissionen upptog ej heller de sakkunnigas förslag att den som försålde preventivmedel skulle åläggas att saluföra ett eller flera sådana av medicinalstyrelsen godkända medel till pris som styrelsen bestämde. Ej heller föreslog befolkningskommissionen något förbud mot att offentligt utställa eller förevisa preventivmedel. Försäljning skulle få äga rum endast i handelslokal inomhus. Kringföring till försäljning skulle alltså vara förbjuden liksom ock försäljning från kiosk. Däremot skulle föreskriften om försäljning i handelslokal

inomhus enligt befolkningskommissionens motivering ej utgöra hinder mot att expedition skedde med posten. Det av de sakkunniga föreslagna förbudet mot att till allmänheten, annat än på särskild begäran, kringsända eller utdela preventivmedel eller priskurant eller annan skrift eller bild, upptogs icke av befolkningskommissionen.

Upplysningsverksamheten skulle enligt förslaget icke underkastas några reglerande föreskrifter. Till stöd härför åberopade kommissionen till en början att en reglering som ingrepe på den medborgerliga yttrandefriheten mötte betänkligheter ur principiella synpunkter. I synnerhet vore det olämpligt att sätta sexualupplysningen i särklass, då detta måste bidraga till att upprätthålla det alltjämt rådande missförhållandet att könslivet och särskilt födelsekontrollen vore något, vars omtalande krävde särskild lagstiftnings värnande stängsel. Kommissionen framhöll vidare att det visserligen beklagligtvis förekomme framställningar om könslivets förhållanden av sådan natur, att de måste bedömas såsom icke önskliga. Preventivlagens upphävande kunde emellertid icke väntas öka deras vanlighet utan måste tvärtom verka rensande på hela detta område. Behovet av en lagreglering av upplysningsverksamheten i samband med preventivlagens upphävande måste därför starkt ifrågasättas. Vidare anförde kommissionen att de två begränsningar av kontrollen som de sakkunniga föreslagit — nämligen dels till allenast muntlig framställning dels ock till enbart framställning innefattande upplysning om preventivmedel men icke till framställning om sexuella förhållanden överhuvud — icke vore sakligt befogade. Om någon reglering skulle förekomma, förelåge det i lika eller högre grad behov av en sådan i avseende på skriftliga framställningar och framställningar avseende andra sexuella frågor än preventivmedlen. Befolkningskommissionen hänvisade ytterligare till att framställningar som vore sårande för tukt och sedlighet under vissa förhållanden vore straffbara enligt 18 kap. 13 § 1 mom. strafflagen. Till stöd för sitt avstyrkande av de sakkunnigas förslag åberopade kommissionen slutligen svårigheten att på ett tillfredsställande sätt anordna den ifrågavarande kontrollen.

Beträffande de *fosterfördrivande medlen* uppställde kommissionen i motsats till de sakkunniga icke någon allmän bestämning av detta begrepp. I stället föreslog kommissionen att de medel som skulle omfattas av lagstiftningen i likhet med vissa preventivmedel skulle hänföras till apoteksvara i teknisk mening och angivas i en bilaga till apoteksvarustadgan.

Även i avseende på de *fosterfördrivande medlen* skilde befolkningskommissionen mellan olika grupper. Den ena utgjordes av sådana medel som av allmänheten användas men som icke av läkare brukas vid avbrytande av havandeskap och som icke heller hava annan legitim användning. I viss utsträckning brukas dessa medel i preventivt syfte, men anses även vid sådan användning såsom hälsovådliga eller mindre lämpliga. Import och försäljning av sådana medel skulle helt förbjudas. Den andra gruppen utgjordes av medel som visserligen användas av allmänheten för framkallande av

abort men som brukas även av läkare vid avbrytande av havandeskap eller som eljest hava legitim användning i sjukvården. Dessa medel skulle få tillhandahållas endast å apoteksinrättning och skulle icke få utlämnas utan läkarrecept till annan än den som själv ägde försälja sådana medel. Receptet skulle förvaras å apoteksinrättningen i minst tio år. Vid överträdelse av de föreslagna föreskrifterna skulle inträda straff jämlikt apoteksvarustadgans straffbestämmelser. För utlämnande av fosterfördrivande medel utan läkarrecept ävensom för underlåtenhet att förvara sådant recept föreslogos dock ej några straffbestämmelser. De av de sakkunniga föreslagna förbuden mot att offentligen utställa eller förevisa eller till allmänheten utbjuda fosterfördrivande medel eller att vid offentlig eller därmed jämförlig sammankomst eller eljest i skrift som någon utsprider lämna anvisning å sådana medel eller om sättet för deras användande upptogos ej av kommissionen. Kommissionens förslag innehöll slutligen föreskrifter om tvångsinlösen av de i den privata handeln förefintliga lagren av fosterfördrivande medel samt av skadliga preventivmedel.

Vad angår det lagtekniska genomförandet av befolkningskommissionens förslag må nämnas att kommissionen i motsats till de sakkunniga icke upptagit de av kommissionen föreslagna rättsreglerna i särskilda författningar om preventivmedel och om fosterfördrivande medel. Kommissionen föreslog i stället att rättsreglerna skulle genomföras medelst ändringar i apoteksvarustadgan (förslag till förordning angående ändring i vissa delar av apoteksvarustadgan den 14 november 1913 nr 308). Därjämte framlade kommissionen dels ett förslag till kungörelse angående läkarrecept vid apotekshandeln med vissa medel, som användas för avbrytande av havandeskap, dels ock ett förslag till förordning angående deklaration och inlösen av handelslager av vissa preventivmedel och medel, som användas för avbrytande av havandeskap.

Befolkningskommissionen föreslog slutligen att § 3 13:o tryckfrihetsförordningen skulle undergå den ändring som föranleddes av upphävandet av 2 mom. i 18 kap. 13 § strafflagen.

Rörande de skäl som av befolkningskommissionen åberopats till stöd för det av kommissionen framlagda förslaget må, utöver vad i det föregående anmärkts, hänvisas till kommissionens yttrande.

Yttranden över förslagen.

I det följande kommer redogörelse att lämnas för de yttranden som avgivits över de sakkunnigas och befolkningskommissionens förslag. Då man i de yttranden som avgivits över sistnämnda förslag på de punkter där de båda förslagen skilja sig från varandra haft att taga ställning även till de sakkunnigas förslag, synes denna redogörelse i regel kunna begränsas till yttrandena

över befolkningskommissionens förslag. Då annat icke angives, åsyftas därför i fortsättningen yttranden som avgivits över sistnämnda förslag.

De av befolkningskommissionen framlagda förslagen ha till alla delar tillstyrkts eller lämnats utan erinran av länsstyrelserna i Östergötlands, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Västerbottens och Norrbottens län, förste provinsialläkarna i Östergötlands, Kalmar och Gävleborgs län, magistraten i Linköping samt landsfogdarna i Östergötlands, Hallands och Västerbottens län. I övriga yttranden ha anmärkningar framställts mot kommissionens förslag. Redogörelse härför kommer att lämnas i det följande.

Förslaget om upphävande av preventivlagen har tillstyrkts eller lämnats utan erinran — förutom i nyss angivna yttranden — i de yttranden som avgivits av medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs, Västernorrlands och Jämtlands län, Stockholms stads barnavårdsnämnd, förste stadsläkaren samt förste stadsfiskalen och tredje polisintendenten i Stockholm, förste provinsialläkarna i Kronobergs, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län samt tjänstförrättande förste provinsialläkaren i Norrbottens län, sundhetsinspektören i Göteborg, poliskammaren i Norrköping, landsfogdarna i Kronobergs, Skaraborgs, Värmlands och Kopparbergs län, Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler, svenska läkaresällskapet, centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund, apotekarsocieteten, Sveriges apotekareförbund, Sveriges farmaceutförbund samt svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund. Av dessa yttranden må följande återgivas.

Länsstyrelsen i Uppsala län anförde:

Länsstyrelsen delade befolkningskommissionens uppfattning, att 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen borde upphävas. De viktigaste skälen härför vore, att lagrummet visat sig ineffektivt såsom hinder mot en extrem födelsekontroll samt ej heller utgjort tillräckligt hinder mot en av vinningslystnad eller andra illojala grunder förestavad propaganda för användande av preventivmedel. Däremot kunde lagen icke anses hava utgjort hinder för en ansvars-kännande upplysningsverksamhet — någon sådan anmärkning hade helt säkert ej heller varit åsyftad av 1934 års första lagutskott. De nya lagstiftningsåtgärder, som skulle ersätta 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen, måste utformas med hänsyn till den upplysnings- och propagandaverksamhet, som ansåges önskvärd och erforderlig.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhöll att även om det kunde antagas, att preventivlagens ofördelaktiga verkningar något överdrivits av den opinion som påyrkat dess upphävande, syntes det påtagligt, att en lag, mot vilken stora principiella betänkligheter kunde riktas samtidigt som den visat sig ineffektiv i avseende på förverkligandet av sina syftsmål, icke borde bibehållas.

Sundhetsinspektören i Göteborg förklarade att lagen förhindrade eller för-

svårade vederhäftig upplysning angående viktiga medicinska spørsmål samt anförde vidare:

Lagens sammanblandning av otukt med preventiv- och abortförfarande vore alldeles felaktig. Även om man förstode, att på sin tid en anstötlig propaganda för preventiva metoder lett till denna sammanblandning, finge man numera söka göra klart för sig, att det här gällde helt olika saker. Ett otuktigt förfarande eller uppträdande måste av samhället brännmärkas, men detta finge ej gälla åtgärder, som syftade dels till skydd mot venerisk smitta, dels till födelsebegränsning. Aborternas kraftiga tillväxt framstode som en allvarlig anklagelse mot preventivlagen. Abortering med konst utgjorde ju en sekundär åtgärd, som ej varit av nöden, om preventiva åtgärder av ofarlig natur stått till buds och kommit till användning.

Förste provinsialläkaren i Gotlands län yttrade att ehuru han anslöte sig till att den nuvarande preventivlagen avskaffades, han ansåge, att de befolkningskvantitativa hänsyn, som anförts mot preventivlagens avskaffande, ej kunde avfärdas så lätt, som befolkningskommissionen gjort. Förste stadsfiskalen i Stockholm framhöll att lagen sedan många år tillbaka saknat stöd i det allmänna rättsmedvetandet. Detta hade tyvärr även medfört, att allmänhetens värdefulla hjälp vid övervakandet av lagens efterlevnad endast i ytterst sällsynta fall erhållits.

Svenska läkaresällskapet anförde till stöd för sin åsikt att preventivlagen borde upphävas i huvudsak följande:

Preventivlagen hade visat sig utgöra ett hinder för sakkunnig och värdig upplysningsverksamhet om de smittosamma könssjukdomarnas förebyggande och den s. k. personliga profylaxen medelst skyddsgummi. Trots lagen och säkerligen också delvis till följd av densamma hade en ständigt växande kommersiell verksamhet uppkommit, av befolkningskommissionen med rätta betecknad som skumrasktrafik, varvid i hänsynslöst vinningssyfte föremål, som avsåges i preventivlagen, jämte en mångfald andra mer eller mindre otillförlitliga medel, avsedda att förebygga följderna av könsumgänge, utbjödes åt allmänheten genom en föga förtäckt reklam så väl i dagspressen som genom talrika broschyrer, vilka senare, såsom de sakkunniga framhållit, gjorde ett mycket pinsamt intryck. Detta skedde utan någon som helst kontroll på sagda varors beskaffenhet, effektivitet och tillverkningsvärde. Därtill komme på landsbygden en allt mera utbredd smyghandel med sådana varor genom kringvandrande försäljare, i hemmen, vid arbetsplatser, vid dansbanor o. s. v. Strävandena att öppet och ärligt utan smussel eller skamkänsla meddela vårt lands befolkning kännedom om sexuallivet och dess lagar samt att göra män och kvinnor medvetna och ansvarskännande i sina sexualförbindelser motverkades av denna ovärdiga trafik. — Preventivlagen hade tillkommit av etiska och nativitetsbevarande skäl. Det sistnämnda syftet hade emellertid fullständigt misslyckats. Ehuru det icke vore möjligt att med tillförlitlighet uttala sig därom, i vilken grad de i preventivlagen avsedda föremålen kommit till användning vid denna av ekonomiska, psykologiska och sociala skäl utövade barnbegränsning, vore det otvivelaktigt, att mycket ofta andra metoder brukades, vilka aldrig kunde förhindras genom någon slags lagstiftning. — Att döma av de svenska födelsetalen vore det uppenbart, att de, som numera av etiska eller religiösa skäl i sitt äktenskapliga

liv icke tillämpade något slag av antikonceptionella åtgärder, utgjorde mindretalet. Uppfattningen att den inom kulturnationerna numera tillämpade 'rationella' barnbegränsningen skulle strida mot vedertagna etiska och religiösa begrepp hade sedan preventivlagens tillkomst undergått en fullständig omsvängning. Att denna förändrade uppfattning emellertid kunde leda till att den 'rationella' barnbegränsningen överginge i allmän barnlöshet och därmed orsaka nationens undergång, vore numera allom uppenbart. Men denna fara förebyggdes icke genom en lagstiftning av preventivlagens natur. — Frånsett uppgiften att förebygga smitta med könssjukdom vore de preventiva medlen av stor betydelse för samhället och individen såsom förebyggande av de icke önskade havandeskap, varigenom kvinnans krafter, hälsa och liv kunde råka i fara eller en sjuk eller mindervärdig, icke önskvärd avkomma kunde väntas uppstå. En vidgad kännedom om och tillgång till pålitliga antikonceptionella medel tilläte en förhoppning om avtagande av den befolkningsminskande samhällssjukdomen fosterfördrivning.

Centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund anförde bland annat:

Den nuvarande lagstiftningen vore en undantagslagstiftning, som även kunde träffa ansvarsmedveten och nyttig upplysning; den kunde även i viss mån kännetecknas såsom ett ovärdigt och olämpligt pryderi av samma fördärvbringande art, som länge medfört, att den uppväxande ungdomen ofta erhållit sin sexuella upplysning icke av vederhäftiga och ansvarskännande personer utan på osunda smygvägar. Att en födelsekontroll vore möjlig, torde nämligen näppeligen vara någon vuxen person obekant, och lika litet torde den elementära metoden här för vara okänd; de hittills starkt sjunkande nativitetssiffrorna torde härför utgöra bevis nog. Centralstyrelsen ville för sin del uttala den uppfattningen, att all födelsereglering i grunden kunde anses obologisk. Skapandet av levnadsförhållanden, där varje födelsereglering vore överflödig, torde emellertid för närvarande vara en utopi. I följd härav nödgades läkaren, som måste anpassa biologiska och sociala faktorer efter varandra, tyvärr icke sällan åt kulturmänniskan anbefalla födelsereglerande åtgärder. Det förhållandet, att centralstyrelsen i princip gäve sin anslutning till de av befolkningskommissionen framförda synpunkterna, berodde sålunda på en kompromiss mellan å ena sidan vad som centralstyrelsen ansåge vara mest önskvärt och å andra sidan vad som i vårt samhälle vore uppnåeligt.

Apotekarsocieteten, Sveriges apotekareförbund och Sveriges farmaceutförbund, vilka avgåvo gemensamt yttrande i ärendet, uttalade däri att en frivillig försäljning av preventivmedel från apoteken vore praktiskt taget utesluten så länge lagen bibehölls vid sin nuvarande lydelse.

Förslaget om upphävande av preventivlagen avstyrktes av *landsfogden i Gotlands län* och *Sveriges kristliga farmaceutförening*. Landsfogden uttalade att syftet med preventivlagens reformering torde i huvudsak kunna vinnas om lagstiftningen åtminstone för närvarande inskränktes dels till en omarbetning av lagrummet därhän, att detta icke komme att verka som ett hinder för en ansvarsfull upplysningsverksamhet rörande ifrågavarande medels betydelse såsom skydd mot de smittsamma könssjukdomarna, dels ock till en genomgående reglering av handeln med de medel, varom här vore fråga.

Sveriges kristliga farmaceutförening framhöll gentemot påståendet att lagen varit ineffektiv, att lagen dock hämmat osund propaganda och att för övrigt varje lag kunde göras ineffektiv genom uraktlåtenhet att beivra överträdelser av densamma. Sedan föreningen vidare erinrat om att det ofta framhållits att preventivmedlen underlättade lösa förbindelser icke minst bland halv vuxen ungdom, anförde föreningen:

Inställningen till frågan om preventivlagen vore givetvis i hög grad beroende av uppfattningen, huruvida bruket av preventivmedel överhuvud taget kunde anses berättigat eller icke. Det erkännande av det berättigade i bruket av preventiva medel, som befolkningskommissionen ville bibringa svenska folket, stode i strid mot kristen etik. Föreningen tillåte sig också framhålla, att det vore staten ovärdigt att, på samma gång som kyrkans tjänare och ungdomens fostrare undervisade om vad kristen moral innebure, propagera för undervisning om samt genom de halvstatliga apoteksinrättningarna tillhandahålla de medel, varigenom de yttre, påtagliga riskerna för överträdelse av denna moral eliminerades. Det hade väckt berättigad förvåning att kommissionen, som tillsatts för att föreslå åtgärder mot den sjunkande nativiteteten, funne sig böra förorda åtgärder för än mera allmänt praktiserad födelsekontroll. Då orsak och verkan icke kunde skiljas, torde, alla motsatta påståenden till trots, följderna därav icke kunna bli någon annan än den hotande folkdödens påskyndande. Vad som anfördes om preventivmedlens obetydliga inflytande på folkminskningen förefölle icke vila på tillförlitlig grund.

Förslaget om upphävande av preventivlagen hade därjämte avstyrkts i det yttrande som av *skolöverstyrelsen* avgivits över de sakkunnigas förslag. Styrelsen ansåg att den ändring av preventivlagen, som kunde vara erforderlig, i huvudsak kunde inskränkas till att avlägsna det verkliga eller skenbara hinder, som dess nuvarande avfattning lade för utfärdande av föreskrifter enligt 27 § i 1918 års lag angående åtgärder mot utbredning av könsjukdomar.

Befolkningskommissionens förslag angående *handeln med preventivmedel* tillstyrktes, eller lämnades till alla delar utan erinran — förutom i de förut angivna yttranden vilka till alla delar lämnat kommissionens förslag utan anmärkning — av *länsstyrelsen i Södermanlands län* samt *tjänstförrättande förste provinsialläkaren i Norrbottens län*.

Vad angår de särskilda spörsmålen i avseende å *handeln* har förslaget om *skyldighet för apoteksirnehavare att tillhandahålla preventivmedel* tillstyrkts eller lämnats utan erinran — förutom i de yttranden i vilka kommissionens förslag till alla delar eller dess förslag beträffande *handeln med preventivmedel* lämnats utan erinran — i de yttranden som avgivits av *medicinalstyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs, Västernorrlands och Jämtlands län, de tre hörda handelskamrarna, Stockholms stads barnavårdsnämnd och hälsovårdsnämnd, förste stadsfiskalen i Stockholm, förste provinsialläkarna i Södermanlands, Kronobergs, Gotlands,*

Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län, sundhetsinspektören i Göteborg, landsfogdarna i Kronobergs, Skaraborgs, Värmlands och Kopparbergs län, poliskammaren i Norrköping, Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler, svenska läkaresällskapet och centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund.

I vissa av dessa yttranden framhölls emellertid att det vore tveksamt om preventivmedlens tillhandahållande å apoteken skulle ha någon större betydelse för saneringen av handeln med preventivmedel. Skånes handelskammare ansåg det sålunda tvivelaktigt, huruvida försäljningen genom apoteken kunde få annan betydelse än såsom en pris- och kvalitetskontrollerande faktor. Förste provinsialläkaren i Skaraborgs län förmodade, att landsbygdens och de mindre städernas befolkning allt fortfarande torde komma att anlita postverket som förmedlare av preventivmedelsdistributionen. Ej heller förste provinsialläkarna i Värmlands och Kopparbergs län samt landsfogden i sistnämnda län ville tillmäta alltför stor betydelse åt preventivmedelshandelns förläggande även till apoteken.

Å andra sidan anförde poliskammaren i Norrköping, att det förhållandet att apoteken saluförde preventivmedel torde medföra att användning av sådana medel icke, såsom hittills hos en stor del av allmänheten torde vara fallet, betraktades såsom ett mer eller mindre ljusskyggt förfarande.

Mot att apoteksinnehavarna skulle vara skyldiga att tillhandahålla preventivmedel uttalade sig *förste stadsläkaren i Stockholm, apotekarsocieteten samt Sveriges apotekareförbund och Sveriges farmaceutförbund, Sveriges kristliga farmaceutförening samt svenska sjukvårdsaffärens riksförbund.*

Förste stadsläkaren uttalade att de motiv, som anförts för apotekshandeln, ej vore tillräckliga. En i det närmaste fri handel gjorde apotekshandeln, kvantitativt sett, överflödig, och övriga skäl angående kvalitet och pris vore ej vid fri handel en sådan angelägenhet, att de ovillkorligen tillhörde apotekens allmänna arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård.

Apotekarsocieteten samt Sveriges apotekareförbund och Sveriges farmaceutförbund yttrade i gemensamt utlåtande:

De skäl, som befolkningskommissionen anført för sitt förslag om skyldighet för apoteken att tillhandahålla preventivmedel, vore icke bärande. Kommissionen hade, såsom det syntes med full rätt, uttalat, att redan upphävandet av preventivlagen måste antagas föra handeln med preventivmedel till en högre nivå och undanskaffa vissa av grundorsakerna till nu bestående missförhållanden. Men att, såsom kommissionen förmodade, preventivmedlens försäljande å apoteksinrättningarna vid sidan av försäljningen i den fria handeln skulle vara ägnat att medföra en sådan verkan, syntes vara ett antagande utan varje berättigande. — De sakkunniga hade uttalat och kommissionen hade anslutit sig till den uppfattningen, att sådan handel å apoteken utan svårighet kunde ordnas så, att den icke väckte uppseende eller eljest vållade olägenhet av någon betydelse. Det vore möjligt, att utvecklingen småningom kunde gå i denna riktning, men innan den härför nödvändiga fördomsfriheten trängit igenom hos allmänheten måste man räkna med att

talrika, för ovidkommande personer pinsamma situationer måste uppkomma vid apoteksdiskens under sådan försäljning. Därför kunde, fränsett den enskilde yrkesutövarens etiska inställning till denna fråga, tiden ännu icke anses vara mogen för att ålägga apotekarna sådan försäljning.

Sedan i yttrandet härefter behandlats olika skäl för befrielse i vissa fall från skyldighet för apoteksinnehavare att hålla och sälja preventivmedel anfördes vidare:

Å andra sidan vore det oförenligt med apoteksväsendets uppgift, att apotekarkåren med dess ansvarsfulla ställning inom hälso- och sjukvården skulle avböja att taga befattning med varor, som bevisligen vore skyddsmedel mot vissa smittsamma sjukdomar och som även i övrigt visats vara till gagn för folkhälsan. På grund härav måste numera starka skäl anses tala för att ifrågavarande medel tillhandahölles å apotek. Detta syntes emellertid lämpligast böra ske på frivillighetens väg, varigenom också erfarenhet småningom skulle kunna vinnas, huru det tekniska försäljningsförfarandet bäst borde ordnas med hänsyn till den allmänhet, som besökte apoteken. Det finge i detta sammanhang erinras om att ett stort antal för hälso- och sjukvård nödvändiga varor, såsom injektionssprutor, utan något åläggande därom tillhandahölles å apoteken. Något behov att i författningsväg ålägga apoteken att tillhandahålla de av kommissionen avsedda preventivmedlen förefunnos icke.

Sveriges kristliga farmaceutförening anförde:

Styrelsen funne icke att kommissionen framställt bärande skäl, varför preventivmedel skulle påtvingas apotekare och apotekspersonal. Då staten givetvis ägde tillräckliga möjligheter att lägga handeln därmed, i den mån den kunde vara ofrånkomlig, fullständigt under sin kontroll på annat sätt, exempelvis genom i medicinalstyrelsen registrerade sjukvårdsfirmor, och då det icke saknades innehavare av dylika firmor, vilka utan betänkligheter åtog sig denna handel, vore den föreslagna åtgärden uppenbarligen fullkomligt onödig.

I några yttranden, såväl där man ansåg att apoteksinnehavarna borde åläggas att försälja preventivmedel som där man i första hand yrkade att någon sådan skyldighet icke borde föreskrivas, hemställdes att i vart fall undantag från försäljningsskyldigheten borde kunna medgivas, antingen så att försäljning icke skulle behöva äga rum nattetid eller så att vissa apoteksinnehavare med hänsyn till förekomsten av andra försäljningsställen i orten befriades från sådan skyldighet eller så att viss person på grund av samvetsbetänkligheter erhöle befrielse från skyldighet att expediera preventivmedel.

Mot medgivande av undantag från skyldigheten att tillhandahålla preventivmedel uttalade sig *medicinalstyrelsen*. Styrelsen framhöll gentemot invändningen, att en avsevärd del av preventivmedelsförsäljningen komme att överföras till apotekens nattexpeditioner till följd av att övriga försäljningsställen icke finge hållas öppna nattetid, att vid en utveckling i sådan riktning särskilda åtgärder utan större svårighet skulle låta sig genomföra.

Frågan om försäljning av preventivmedel borde uteslutande förbehållas apoteksinrättningarna upptogs i åtskilliga yttranden. *Länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Värmlands och Jämtlands län, Stockholms stads barnavårdsnämnd samt förste provinsialläkaren i Värmlands län* förordade införande snarast möjligt av monopol för apoteken beträffande försäljningen av sådana varor. Såsom skäl härför åberopades bland annat, att den illojala propogandan härigenom bäst skulle kunna motverkas.

I en reservation till det av *medicinalstyrelsen* avgivna yttrandet förordade tre ledamöter av styrelsen att efter en viss övergångstid, förslagsvis tre år, handeln med preventivmedel skulle helt förbehållas apoteken.

I de yttranden som avgåvos av *länsstyrelserna i Älvsborgs och Kopparbergs län, förste provinsialläkarna i dessa län samt svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund* avstyrktes uttryckligen införande av apoteksmonopol å preventivmedelhandeln. I förste provinsialläkarens i Älvsborgs län, av länsstyrelsen i länet åberopade yttrande framhölls att om tillgången på preventivmedel i en framtid försvårades genom att handeln med dem så småningom helt anförtroddes åt apoteken, komme en smyghandel att utveckla sig, som helt komme att motverka kommissionens syfte.

I de yttranden som avgåvos av *centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund och Stockholms handelskammare* förordades att i vart fall uppskov med genomförande av sådant monopol borde äga rum.

De sakkunnigas och befolkningskommissionens förslag att preventivmedel skulle få försäljas i den enskilda handeln tillstyrktes eller lämnades utan erinran — förutom i de förut berörda yttrandena, vilka i allo lämnat befolkningskommissionens förslag utan erinran eller som till alla delar anslutit sig till kommissionens förslag beträffande reglering av handeln med preventivmedel — av *medicinalstyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Kopparbergs och Västernorrlands län, svenska läkaresällskapet, centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund, apotekarsocieteten, Sveriges apotekareförbund, Sveriges farmaceutförbund, Sveriges kristliga farmaceutförening, svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund, de tre hörda handelskamrarna, förste stadsläkaren och förste stadsfiskalen i Stockholm, tredje polisintendenten därstädes, förste provinsialläkarna i Kronobergs, Gotlands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Kopparbergs och Jämtlands län, sundhetsinspektören i Göteborg, landsfogdarna i Kronobergs, Gotlands, Skaraborgs, Värmlands och Kopparbergs län, poliskammaren i Norrköping samt Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler.*

Frågan om organisationen av försäljningen av preventivmedel i den enskilda handeln berördes i ett stort antal yttranden. Dessa ha företrädesvis behandlat frågan huruvida för drivande av handel skulle, såsom de sakkunniga föreslagit, erfordras särskilt tillstånd eller om

i likhet med befolkningskommissionens mening endast anmälan om rörelsen skulle äga rum.

Till befolkningskommissionens förslag på denna punkt anslöto sig — förutom de myndigheter och sammanslutningar som i allo lämnat befolkningskommissionens förslag utan erinran eller som till alla delar förordat kommissionens förslag beträffande regleringen av handeln med preventivmedel — *kommerskollegium, länsstyrelsen i Kopparbergs län, handelskammaren i Göteborg, förste provinsialläkaren i Kopparbergs län* samt *sundhetsinspektören i Göteborg*.

I några yttranden har man utan att avstyrka befolkningskommissionens förslag ställt sig tveksam gentemot detsamma. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* yttrade sålunda att den ej hade annat att erinra mot kommissionens förslag än att den ifrågasatte, huruvida icke för ernående av möjlighet till kontroll över sådan privat handel med preventivmedel, som enligt förslaget skulle få äga rum efter föregången anmälan till medicinalstyrelsen, i apoteksvarustadgan borde intagas föreskrift därom, att den, som bedreve sådan handel, skulle vara skyldig underkasta sig den särskilda inspektion och kontroll, varom Kungl. Maj:t eller medicinalstyrelsen kunde komma att förordna. Därjämte ifrågasatte länsstyrelsen, om icke i apoteksvarustadgan jämväl borde föreskrivas, att utöware av privat handel med preventivmedel, som bedreve handeln på sådant sätt — genom olämplig reklam eller eljest — att därav komme allmän förargelse eller allmän fara för andras förförelse, skulle kunna förbjudas att fortsätta med handeln. — *Länsstyrelsen i Kronobergs län* framhöll att, om för bedrivande av handel med preventivmedel krav ej uppställdes på av medicinalstyrelsen därtill lämnat tillstånd, föreskrift i varje fall borde meddelas därom, att försäljningen annorledes än å apotek skulle vara underkastad inspektion och kontroll från medicinalstyrelsens och tjänsteläkarnas sida. — *Länsstyrelsen i Jönköpings län* ansåg, att lämpligheten av att privathandel med preventivmedel skulle kunna utövas endast efter anmälan kunde ifrågasättas.

Till det av de sakkunniga framställda förslaget att preventivmedel skulle få försäljas av enskild näringsidkare endast efter erhållet tillstånd anslöto sig *medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Hallands, Värmlands och Västernorrlands län, svenska läkaresällskapet, centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund, svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund, Stockholms och Skånes handelskammare, Stockholms stads barnavårdsnämnd, förste stadsläkaren i Stockholm, förste provinsialläkaren i Kronobergs län, landsfogdarna i Kronobergs, Skaraborgs och Kopparbergs län, poliskammaren i Norrköping* samt *Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler*.

Medicinalstyrelsen anförde bland annat:

Styrelsen vore av den meningen, att den privata handeln borde underkastas en närmare reglering. Fara torde nämligen föreligga, att för den försäljningsverksamhet, varom här vore fråga, icke skickade och lämpliga per-

soner anmälde sig, vilket skulle vara ägnat att motverka den eftersträvade höjningen av preventivmedelshandelns nivå. Vidare skulle, därest möjlighet att avstånga olämpliga försäljare saknades, kontrollen icke kunna på ett tillfredsställande sätt genomföras. Styrelsen ansåge sig därför böra föreslå, att den av befolkningskommissionen förordade enkla anmälningsplikten utbyttes mot ett koncessionssystem.

Överståthållarämbetet gav i sitt yttrande uttryck åt samma synpunkter som medicinalstyrelsen samt framhöll därutöver att uppställande av krav på särskilt tillstånd medförde även den fördelen att tillståndet kunde indragas, därest för handeln gällande föreskrifter åsidosattes.

Länsstyrelsen i Hallands län anförde bland annat:

Länsstyrelsen förmenade, att även om preventivlagen överlevat sig själv, måste det dock ur etiska synpunkter vara ett samhällsintresse att preventivmedlen icke bleve alltför lättåtkomliga, ty de torde likväl alltjämt innefatta en lockelse, framför allt för ungdom, till lösa könsförbindelser. Preventivmedelshandeln borde omhänderhavas på ett mera försiktigt sätt än vad befolkningskommissionens förslag innebure. Även ur ordningssynpunkt syntes det länsstyrelsen som en allvarlig fara uti förslaget att vissa preventivmedel skulle få fritt försäljas, ty den med privathandeln förenade fria konkurrensen syntes lätt kunna taga icke önskvärda och osmakliga former, varjämte det svårigen torde kunna undvikas att den av denna konkurrens betingade prissättningen bleve av underbidjande karaktär. Länsstyrelsen ville därför för sin del föreslå, att handeln med preventivmedel, i den mån samma handel finge bedrivas annorstädes än å apoteksinrättning, åtminstone tills vidare förbundes med ett koncessionsförfarande.

Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler uttalade med instämmande av länsstyrelsen i länet, att preventivmedel borde få tillhandahållas annorstädes än å apoteksinrättning endast på sätt och under villkor, som av de sakkunniga föreslagits. Detta torde kunna tänkas medföra en viss garanti mot en olämplig eller mer eller mindre uppseendeväckande reklam. Skulle preventivmedel få tillhandahållas i den privata handeln utan tillståndsprövning i varje särskilt fall, torde, fränsett en befarad osund reklam, preventivmedel bliva lättare åtkomliga för oerfaren ungdom.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län framhöll bland annat att tillståndsprövning vore erforderlig för att preventivmedel icke skulle försäljas under ur hygienisk synpunkt otillfredsställande förhållanden.

Centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund förklarade att det funnes ett skäl av sådan vikt och betydelse att det ensamt motiverade koncessionssystemet samt anförde därom bland annat:

Med den av befolkningskommissionen föreslagna anordningen kunde man förvänta, att ett synnerligen stort antal handelsidkare komme att anmäla sig såsom försäljare av preventivmedel. Man torde icke göra sig skyldig till någon alltför stor överskattning, om man antog, att åtminstone alla försäljare av sjukvårds- och toalettartiklar, troligen flertalet tobaks- och cigarraffärer, som på grund av sin senare stängningstid i detta hänseende hade en viss fördel, sannolikt en hel del av landsortens diverseaffärer och möjligen även andra kategorier av handelsidkare, om icke omedelbart så dock inom

en ej alltför avlägsen framtid, komme att anmäla sig såsom preventivmedelsförsäljare. Den totala omsättningen per handelsidkare bleve då ganska liten, varav följde, att lagringstiden mångenstädes bleve lång och kvalitetsförsämringen under lagringen riskabel.

Svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund framhöll att genom koncessions-systemet kunde vinnas en lika effektiv som enkel kontroll av hela preventivmedelshandeln. — Stockholms handelskammare uttalade att en enkel anmälningsskyldighet icke syntes tillfredsställande. Den obskyrta handel, som för närvarande i betydande utsträckning bedreves med preventivmedel av helt okontrollerad kvalitet, skulle med dylik anordning helt säkert komma att fortgå, och man uppnådde icke den ur folkmoraliska, hygieniska och andra viktiga synpunkter önskvärda saneringen av preventivmedelshandeln. — Skånes handelskammare förordade att försäljningen av preventivmedel förbehölls, förutom apoteken, sådana sjukvårdsaffärer, som erhållit tillstånd därtill av offentlig myndighet och därmed ställt sig under offentlig kontroll. En kontroll syntes erforderlig bland annat för att förhindra kringgående av det ifrågasatta förbudet mot försäljning av fosterfördrivningsmedel. Utan sådan torde nämligen kunna befaras att en vidsträckt smyghandel med dylika artiklar skulle komma att florera. — Förste stadsläkaren i Stockholm framhöll, att befintligheten av restriktioner av den art, som de sakkunniga föreslagit, torde verka gynnsamt såväl på försäljningsreklamens utformning som på upplysningsverksamhetens handhavande.

Befolkningskommissionens förslag att försäljning av preventivmedel skulle få äga rum endast i handelslokal inomhus och att bland annat kringföring till försäljning och försäljning från kiosk skulle vara förbjuden mötte invändning allenast i ett yttrande. Förste provinsialläkaren i Gotlands län fann att preventivmedlen enligt kommissionens förslag icke bleve så lätt tillgängliga för allmänheten som önskvärt vore, då försäljningen av dem efter butikernas stängning för dagen kunde ske endast från de fåtaliga apoteken.

I yttrande avgivet över de sakkunnigas förslag (vilket innehöll förbud mot kringföring till försäljning) föreslog *poliskammaren i Göteborg* sådan ändring i butikstängningslagen att preventivmedel även nattetid kunde köpas på legitimt sätt.

Det av de sakkunniga förordade, av befolkningskommissionen ej upptagna förbudet mot offentligt utställande eller förevisande av preventivmedel berördes i några yttranden. *Länsstyrelsen i Väster-norrlands län* hemställde att lagstiftningen borde innehålla förbud mot sådana förfaranden under framhållande av att det torde vara mycket ovissit om 18 kap. 13 § 1 mom. strafflagen kunde komma att i större utsträckning tillämpas å gärningar av förevarande slag. *Överståthållarämbetet* gav i sitt yttrande uttryck åt liknande synpunkter. *Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler*, i vars uttalande *länsstyrelsen i länet* instämde, yttrade att den blivande lagstiftningen av etiska skäl borde så utformas, att

därav tydligt framginge att offentligt utställande och förevisande av preventivmedel icke vore tillåtet.

Det av de sakkunniga föreslagna men av befolkningskommissionen ej upptagna förbudet mot att till allmänheten, annat än på särskild begäran, kringläsa eller utdela preventivmedel eller priskurant eller annan skrift eller bild, berördes allenast i överståthållarämbetets yttrande. *Överståthållarämbetet* anförde härom att befolkningskommissionen vid motiveringen för preventivlagens upphävande ofta hänvisat till 1 mom. i 18 kap. 13 § strafflagen samt anförde vidare:

Rättspraxis hade dock hittills givit en ganska snäv tolkning åt nyssnämnda lagrum, och det torde därför vara tvivelaktigt, huruvida de i lagrummet givna bestämmelserna i framtiden skulle visa sig tillräckliga för att möjliggöra ingripanden i alla de nu ifrågavarande fall, då så kunde finnas påkallat. Bland dylika fall borde särskilt nämnas den reklam bland skolungdom, som vissa försäljare av preventivmedel bedrivit genom att till skolungdomen utsända kataloger eller priskuranter angående preventivmedel. Det måste i varje fall anses olämpligt, att möjligheterna till ingripande mot dylika osmakliga företeelser gjordes beroende av tolkning av ett lagrum, vars tillämplighet på det föreliggande fallet framstode såsom synnerligen oviss. I detta avseende syntes därför de sakkunnigas förslag, som gäve uttryckliga regler i ämnet, vara att föredraga framför det av befolkningskommissionen framlagda.

Befolkningskommissionens — mot de sakkunnigas stridande — förslag att någon reglering av upplysningsverksamheten beträffande preventivmedel icke borde komma till stånd tillstyrktes eller lämnades utan erinran — förutom i de yttranden som lämnat befolkningskommissionens förslag i dess helhet utan anmärkning — i de yttranden som avgåvos av *medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län, svenska läkaresällskapet, centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund, svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund, Stockholms stads barnvårdsnämnd, förste stadsfiskalen i Stockholm, förste provinsialläkarna i Kronobergs, Gotlands, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs och Jämtlands län samt tjänstförrättande förste provinsialläkaren i Norrbottens län, sundhetsinspektören i Göteborg, landsfogdarna i Skaraborgs och Värmlands län, poliskammaren i Norrköping* ävensom *Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler.*

Länsstyrelsen i Uppsala län anförde sålunda:

Länsstyrelsen delade befolkningskommissionens uppfattning att de sakkunnigas lagförslag icke vore tillrådligt. Den svagaste punkten däri låge givetvis i dess begränsning till enbart muntlig framställning. Men även förslaget försök att anordna en kontroll av den muntliga framställningen genom lokala polismyndigheter måste anses behäftad med alltför stora olägenheter, och någon tillfredsställande lösning av kontrollens organisation hade icke kunnat angivas. Enligt länsstyrelsens uppfattning funnes därför ingen annan utväg än att genom reglering av själva handeln med preventivmedel undanröja det vinningsintresse, som låge till grund för den allra största delen av den nuvarande illojala propagandan.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anförde:

Länsstyrelsen funne liksom kommissionen en inskränkning i den medborgerliga yttrandefriheten, såsom de sakkunniga föreslagit, ur allmänna synpunkter betänklig. Därtill komme, att det enligt länsstyrelsens mening skulle möta stora administrativa svårigheter att företaga en sakligt grundad och objektiv förhandsprövning av ett föredrag eller en föreläsning ur andra synpunkter än dess art att vara sårande för tukt och sedlighet. Därest denna prövning skulle ske av polismyndigheten i orten, vore tveksamt om densamma vore skickad för denna uppgift. En prövning av central myndighet medförde ur olika synpunkter betänklighet. Länsstyrelsen vore icke blind för att en upplysningsverksamhet kunde bedrivas på ett stötande sätt, men för dess bekämpande finge man lita till medborgarnas och särskilt ungdomens sunda reaktion mot smutspropaganda, i vilken form den än uppträdde.

Förste provinsialläkaren i Kronobergs län framhöll bland annat, att den propaganda, som skedde genom broschyrer och annonser, borde kunna på ett effektivt sätt kontrolleras vid handeln med dessa varor.

Länsstyrelsen i Västmanlands län, som på alla punkter biträtt befolkningsskommissionens förslag, framhöll i förevarande fråga bland annat, att det föreslagna prövningsorganet — polismyndigheten — knappast kunde anses representera den sakliga kompetens, som måste vara tillfännandes.

Länsstyrelserna i Stockholms och Malmöhus län uttalade — utan att avstyrka befolkningsskommissionens förslag om att upplysningsverksamheten skulle lämnas oreglerad — vissa betänkligheter häremot. Förstnämnda länsstyrelse anförde:

Länsstyrelsen vore visserligen fullt överens med kommissionen om olämpligheten att göra rätten till hållande av dylika föredrag beroende av tillstånd från polismyndigheten. Ville man införa en lagbestämmelse av den innebörd, att hållandet av föredrag i de ämnen, om vilka här vore fråga, finge äga rum endast efter myndighets tillstånd, vore det otvivelaktigt nödvändigt, att prövningsrätten gaves åt en central myndighet med erforderliga kvalifikationer för fallens bedömande. Emellertid vågade länsstyrelsen icke dela kommissionens optimistiska uppfattning, att en särskild tillståndsprövning beträffande detta slag av föredragsverksamhet skulle visa sig obehövlig och att man härvidlag skulle kunna lita enbart till en sund utveckling. Länsstyrelsen vore ganska förvissad om att å förevarande område skulle, om man lämnade fältet fritt, uppdyka åtskilliga föredragshållare, vilkas verksamhet komme att te sig såsom föga önskvärd, och länsstyrelsen tillåte sig framhålla, att föredrag i dessa ämnen ingalunda behövde vara för tukt och sedlighet sårande för att framstå såsom direkt olämpliga. Om länsstyrelsen alltså hyste verkliga betänkligheter mot kommissionens förslag i förevarande avseende, hade länsstyrelsen dock icke kunnat undgå att bliva påverkad av vissa delar av kommissionens argumentering för detsamma. Detta gällde i all synnerhet de påpekade olägenheterna av en sådan centralisering, varom nyss nämnts. Länsstyrelsen hade därför stannat för att icke påkalla någon ändring av kommissionens förslag i denna punkt.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anförde:

Det kunde ej bortses från att ett betydande affärsintresse kunde göra sig gällande på detta område och sätta i gång en verksamhet, vars huvudsyfte icke vore upplysning i samhällsförbättrande riktning utan ren handelsvinst.

Å andra sidan måste den av kommissionen hävdade principen att icke utan tvingande skäl göra någon skillnad mellan olika slag av upplysningsverksamhet, när det gällde en reglering genom statliga föreskrifter, anses starkt grundad. Länsstyrelsen ville därför, trots de uttalade betänkligheterna, icke motsätta sig förslaget i denna del.

Tredje polisintendenten i Stockholm förklarade att han kunde ansluta sig till befolkningskommissionens kritik av de sakkunnigas förslag till förprövning av muntliga framställningar i hithörande ämnen men att han funne skäl till vissa erinringar i fråga om den skriftliga upplysningsverksamhetens reglering. Sedan polisintendenten erinrat om att befolkningskommissionen hänvisat till att framställningar av könslivets förhållanden, som vore för tukt och sedlighet sårande, vore straffbara även utan särskild ny lagstiftning med hänsyn till straffbestämmelsen i 18 kap. 13 § 1 mom. strafflagen, men att åtal för sådana framställningar i allmänhet icke lett till fällande dom, ifrågasatte han vissa ändringar i skärpande riktning i förevarande lagrum, såvitt anginge skriftliga framställningar.

I de yttranden som avgåvos av *länsstyrelsen i Västernorrlands län, förste stadsläkaren i Stockholm, förste provinsialläkaren i Göteborgs och Bohus län samt landsfogdarna i Kronobergs och Kopparbergs län* förordades en reglering av upplysningsverksamheten. Länsstyrelsen, förste stadsläkaren och landsfogden i Kronobergs län uttalade sig därvid för den av de sakkunniga föreslagna regleringen.

Länsstyrelsen anförde:

Länsstyrelsen hade för sin del ej blivit övertygad om hållbarheten av de skäl, befolkningskommissionen anført för sin uppfattning. En upplysningsverksamhet, endast åtkomlig vid synnerliga missbruk enligt 13 § 1 mom. såsom fallande under bestämmelsen om gärning, sårande tukt och sedlighet, så att allmän förargelse eller fara för andras förförelse därav komme, kunde enligt länsstyrelsens uppfattning komma att bedrivas på sådant sätt, att möjlighet till ett ingripande på ett tidigt stadium måste förefinnas. Sistnämnda synpunkt torde dock i viss mån sakna giltighet, om de sakkunnigas förslag till reglering av handeln med preventivmedel komme att genomföras, men torde i desto högre grad äga betydelse, för den händelse den privata handeln, såsom befolkningskommissionen förordat, finge ske utan tillstånd. Att möjligheter skapades att förhindra en dylik ej önskvärd propaganda, syntes länsstyrelsen utan vidare erforderligt. Länsstyrelsen kunde ej dela befolkningskommissionens farhågor för att överlämna denna förhandsprövning åt polismyndigheterna i orterna. I detta sammanhang ville länsstyrelsen något beröra den av kommissionen påtalade inkonsekvensen av de sakkunniga att begränsa den föreslagna regleringen till enbart muntlig framställning. Vad de sakkunniga såsom skäl härför anført, ville länsstyrelsen för sin del biträda. Det finge ock frambållas, att det talade ordet kunde, i synnerhet för unga människor, få ett helt annat och starkare inflytande än den skriftliga framställningen. Länsstyrelsen kunde således ej finna, att den omständigheten, att den skriftliga framställningen ej blivit föremål för lagreglering, nödvändigt måste medföra, att även den muntliga upplysningsverksamheten finge bedrivas utan annan inskräkning än som framginge av det förut sagda.

Landsfogden i Kronobergs län anförde:

Enligt 13 § ordningsstadgan för rikets städer hade polismyndighet tillerkänts befogenhet att, där ett föredrag visade sig åsyfta eller innebära något som strede mot sedlighet, förbjuda dess förnyande eller upplösa sammankomsten. Att, sedan en myndighet tillerkänts en så vittgående befogenhet, fränkänna densamma förmågan att bedöma en framställnings tillbörlighet även på ett tidigare stadium syntes knappast rationellt. En stadgad skyldighet att begära tillstånd till hållande av föredrag i hithörande ämnen torde också a priori avhålla olämpliga personer från sysslande med dylik verksamhet.

Förste provinsialläkaren i Göteborgs och Bohus län samt landsfogden i Kopparbergs län förordade en annan reglering av upplysningsverksamheten än den de sakkunniga föreslagit. Provisialläkaren ansåg att kommissionens och medicinalstyrelsens övertygelse, att den vederhäftiga upplysningsverksamheten skulle förmå i väsentlig grad undantränga den mindre önskliga icke vore berättigad. Raka motsatsen torde i stället komma att inträda. Det syntes därför vara av behovet påkallat, att upplysningsverksamheten på lämpligt sätt reglerades, därvid för 'muntliga upplysare' torde böra fordras koncession av medicinalstyrelsen eller annan myndighet (dock ej polisen) samt för den skriftliga upplysningsverksamheten lämplig bestämmelse i tryckfrihetsförordningen. — Landsfogden fann att det vore ofrånkomligt att visa garantier förefunnas för att en föredragshållare vore kompetent att hålla ett lämpligt föredrag. Rätten att hålla dylika föredrag syntes därför böra inskränkas till legitimerade läkare eller ock andra personer, som av medicinalstyrelsen därtill ansåges skickade.

De sakkunnigas och befolkningskommissionens förslag att några särskilda straffbestämmelser icke skulle uppställas i fråga om föremål som är avsett för otuktigt bruk tillstyrktes uttryckligen av *överståthållarämbetet och tjänstförrättande förste provinsialläkaren i Norrbottens län*.

Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler, vars yttrande återropades av *länsstyrelsen i länet*, uttalade att av etiska skäl borde en blivande lagstiftning så utformas, att därav tydligt framginge att offentligt utställande eller förevisande av föremål som vore avsett för otuktigt bruk icke tillätes.

Befolkningskommissionens förslag till lagstiftning beträffande *fosterfördrivande medel* (och de skadliga preventivmedel, som därmed skulle jämföras) har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran — förutom i de yttranden i vilka kommissionens förslag till alla delar lämnats utan erinran — i de yttranden som avgåvos av *kommerskollegium, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Hallands, Skaraborgs och Kopparbergs län, Stockholms stads barnavårdsnämnd, förste stadsfiskalen och tredje polisintendenten i Stockholm, handelskammaren i Göteborg, Skånes handelskammare, förste provinsialläkarna i Kronobergs, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus*,

Värmlands och Kopparbergs län, landsfogdarna i Kronobergs, Skaraborgs, Värmlands och Kopparbergs län samt poliskammaren i Norrköping.

Vad därefter angår de särskilda spörsmål som hänföra sig till denna lagstiftningsfråga framställdes icke i något yttrande erinran mot befolkningskommissionens förslag att förbud skulle meddelas mot import och försäljning av vissa fosterfördrivande medel. Svenska läkarsällskapet förordade i sitt yttrande att ifrågavarande medel med stöd av apoteksvarustadgan skulle förbjudas med avseende å icke blott införsel och försäljning utan även tillverkning. Centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund tillstyrkte kommissionens förslag om överförande av vissa medel för avbrytande av havandeskap till apoteksvara med förbud för deras införande och försäljning, men ansåge sig nödsakad framhålla, att man icke finge överskatta betydelsen härav.

Mot befolkningskommissionens förslag att vissa medel som även hava legitim användning skulle få tillhandahållas endast å apoteksinrättning framställdes invändning av centralstyrelsen för Sveriges läkarförbund samt tjänstförrättande förste provinsialläkaren i Norrbottens län.

Centralstyrelsen anförde:

Icke minst ur psykologisk men jämväl ur ren anständighetssynpunkt vore det ett oskick, att snart sagt varje liten butik för vanligare sjukvårds- och toilettartiklar öppet skulle få utbjuda och försälja instrument, som i allmänhetens hand näppeligen kunde hava någon som helst annan användning än vid försök till illegalt avbrytande av havandeskap. Fråga vore emellertid om apoteken, såsom kommissionen föreslagit, lämpligen kunde vara distributörer av dessa varor.

Centralstyrelsen ifrågasatte om icke detta problem kunde lösas så, att man jämsides med apoteksvarustadgan införde en sjukvårdsartikelstadga och jämsides med apoteken inrättade särskilda sjukvårdsartikelaffärer med reglementen motsvarande apotekens. Centralstyrelsen fann emellertid att tiden säkerligen ännu icke vore mogen härför. Man måste därför söka skapa ett provisorium förmedelst ändring av apoteksvarustadgan, rekvisitionstvång och försäljningslicens. Centralstyrelsen förordade därför en föreskrift av innehåll att nu ifrågavarande medel finge försäljas allenast av den som därtill erhållit medicinalstyrelsens tillstånd och endast efter skriftlig rekvisition av läkare.

Tjänstförrättande förste provinsialläkaren i Norrbottens län, som framställde invändning jämväl mot det av befolkningskommissionen föreslagna recepttvånget, anförde:

Välgående skäl talade mot kommissionens förslag om att försäljning av vissa specificerade medel, som användas för avbrytande av havandeskap men som även hade annan, legitim användning, borde förbehållas apoteksinrättningarna och utlämnas endast efter föreskrift av läkare. Härigenom skulle visserligen åtkomsten av dessa medel försvåras men långt ifrån omöjliggöras och, då därtill komme, att de kunde användas upprepade gånger utan att förbrukas, syntes det tvivelaktigt om ett recepttvång skulle få av-

sedd verkan. Om detta dock mot förmodan skulle bliva fallet, komme det säkerligen ej att dröja länge, förrän lika verkande ersättningsmedel kunde erhållas i den fria handeln.

Mot det av befolkningskommissionen föreslagna recepttvånget framställdes invändning förutom av sistnämnde provinsialläkare jämväl av *länsstyrelsen i Älvsborgs län* och *förste provinsialläkaren i länet*. Länsstyrelsen, vilken såsom eget yttrande återopade förste provinsialläkarens utlåtande, yttrade angående det föreslagna recepttvånget, att det icke torde leda till minskning av antalet provocerade aborter, men väl föranleda en del obehag för oskyldiga.

I detta sammanhang må anmärkas att *medicinalstyrelsen* som — med visst undantag, vartill jag strax återkommer — tillstyrkte befolkningskommissionens förslag likväl framhållit, att de bestämmelser, som föreslagits att gälla för utbekommandet av dessa medel, kunde föranleda att andra, farligare medel komme till användning för samma ändamål.

I yttranden av *länsstyrelsen i Jämtlands län*, *Sveriges kristliga farmaceutförening* samt *förste provinsialläkarna i Södermanlands och Jämtlands län* förordades en ännu längre gående skärpning av bestämmelserna rörande handeln med nu ifrågavarande grupp av fosterfördrivande medel än den befolkningskommissionen föreslagit.

Länsstyrelsen anförde:

Det kunde uppenbarligen medföra mycket stora olägenheter, att ifrågavarande apparater stode till allmänhetens förfogande. Hade en sådan apparat en gång utlämnats, visste man icke huru många gånger den komme till användning. Länsstyrelsen ansåge därför att nu avsedda apparater icke borde få utlämnas från apotek till annan än legitimerad läkare. Om det vore möjligt att genomföra, borde dessutom alla bland allmänheten och i handeln förefintliga dylika apparater beslagtagas och inlösas.

Även förste provinsialläkaren i Jämtlands län uttalade, att det icke vore befogat att, låt vara allenast på läkares begäran, utsläppa ifrågavarande medel i handeln. Förste provinsialläkaren i Södermanlands län yttrade att ännu mer skärpta bestämmelser beträffande ifrågavarande apparater borde utfärdas.

Sveriges kristliga farmaceutförening förordade att försäljningen av ifrågavarande medel skulle ombesörjas genom en direkt under medicinalstyrelsen sorterande depå.

I de yttranden som avgåvos av *länsstyrelsen i Värmlands län* och *Värmlands länsavdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler* förordades de sakkunnigas förslag om förbud mot offentligt utställande, förevisande eller utbjudande till allmänheten av fosterfördrivande medel samt lämnande av anvisning å sådana medel, eller om sätet för deras användande, vid offentlig eller därmed jämförlig sammankomst eller i skrift som utspredes. Därvid framhölls att även om fosterfördrivande medel finge tillhandahållas endast på apoteken efter föreskrift av läkare, det likväl torde vara av betydelse, att bestämmelser infördes i enlighet med vad de sakkunniga föreslagit. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* ställde sig

tvexsam till kommissionens uppfattning, att det vore onödigt att stadga förbud mot utbudande till allmänheten av eller lämnande av anvisning å fosterfördrivande medel. För den händelse, såsom kommissionen föreslagit och länsstyrelsen ansett sig böra förorda, fosterfördrivande medel finge tillhandahållas allenast å apotek, ansåge länsstyrelsen emellertid dylikt förbud ej erforderligt beträffande dessa medel.

Beträffande de straff som skulle kunna utdömas vid överträdelse av de föreslagna bestämmelserna anförde *överståthållarämbetet*:

Ämbetet ville erinra om den avsevärda olikhet i straffskalorna mellan å ena sidan gällande preventivlag och de sakkunnigas förslag, vilka båda inrymde fängelsestraff, och såvitt anginge de sakkunnigas förslag, dessutom i fråga om fosterfördrivande medel straffarbetastraff, samt å andra sidan befolkningskommissionens förslag, enligt vilket — bortsett från sådana fall, då strafflagen 18 kap. 13 § 1 mom. eller annat lagrum i strafflagen kunde vara tillämpligt — allenast bötesstraff kunde ifrågakomma. Det syntes överståthållarämbetet, som om den av kommissionen sålunda föreslagna straffskalan, åtminstone för vissa fall, exempelvis sådana, då fråga vore om otillåten yrkesmässig försäljning av farliga preventivmedel eller medel, som användes för avbrytande av havandeskap, vore alltför mild.

Befolkningskommissionens förslag om tvångsinlösen av i den privata handeln befintliga lager av fosterfördrivande medel samt skadliga preventivmedel lämnades i princip utan erinran i de avgivna yttrandena. *Skånes handelskammare* påpekade emellertid, att därest det av handelskammaren ifrågasatta koncessionssystemet beträffande handeln med oskadliga preventivmedel skulle anses böra genomföras, borde de principer, som låge till grund för förslaget om tvångsinlösen av fosterfördrivande medel, tillämpas jämväl beträffande handelslager av först angivna varor, tillhörigt affärsidkare, som på grund av vägrat tillstånd nödgades upphöra med sin försäljning. En likartad uppfattning uttalades av *Stockholms handelskammare*.

Som av det föregående framgår ligger till grund för den begäran om utredning, som riksdagen år 1934 framställde, ett utlåtande av första lagutskottet. Utskottet har däri uttalat, att beträffande ifrågavarande spörsmål borde eftersträvas en lösning, som å ena sidan icke hindrade eller hämmade en ansvarskännande och lojal upplysningsverksamhet i hithörande ämnen, men som å andra sidan icke lämnade fritt spelrum åt en av vinningslystnad eller andra illojala grunder förestavad propaganda för användandet av preventivmedel, och att en sådan lösning bäst kunde uppnås genom att rättsreglerna på detta område utbrötes ur strafflagen och i stället upptoges i särskild lagstiftning. Detta uttalande torde böra utgöra utgångspunkt för en ny lagstiftning i ämnet. I sammanhang därmed bör även upptagas den betydelsefulla frågan om lagstiftningsåtgärder ägnade att försvåra tillgången på medel som användas i fosterfördrivande syfte.

I anledning av riksdagens hemställan år 1934 har utredning verkställts dels av särskilt tillkallade sakkunniga dels ock av befolkningskommissio-

Departements-
chefen.

nen. I båda utredningarna har förordats, att preventivlagen upphäves och att den erforderliga regleringen verkställles genom särskild lagstiftning. Såväl de sakkunniga som kommissionen ha därvid beaktat behovet av bestämmelser jämväl beträffande medel som användas i fosterfördrivande syfte. Jag övergår nu till att taga ställning till de förslag till frågans lösning, som framlagts av de sakkunniga och befolkningskommissionen.

Vad först angår *preventivmedlen* torde i främsta rummet böra uppmärksammas dels frågan om en reglering av handeln med sådana medel dels ock frågan i vad mån upplysningsverksamhet rörande förevarande ämne borde vara underkastad särskilda bestämmelser. Härvid synes lämpligt att till en början upptaga till behandling frågan om reglering av handeln med preventivmedel. Det sätt på vilket detta spörsmål löses torde nämligen vara av betydelse för lagstiftningen i dess helhet. De nya bestämmelserna i ämnet torde på sätt de sakkunniga och befolkningskommissionen föreslagit böra omfatta såväl mekaniskt som kemiskt verkande preventivmedel.

De sakkunniga och befolkningskommissionen ha ansett att apoteksinnehavarna borde åläggas att tillhandahålla preventivmedel. I vissa yttranden har föreslagits, att handeln med preventivmedel borde uteslutande förbehållas apoteksinrättningarna. Mot skyldighet för apoteksinnehavarna att tillhandahålla preventivmedel ha samtliga apotekarsammanslutningar ställt sig avvisande. Det torde icke heller vara lämpligt att meddela någon föreskrift om en dylik skyldighet. Att förbehålla apoteksinrättningarna all handel med preventivmedel lärer vid sådant förhållande icke komma i fråga.

Beträffande den enskilda handeln med preventivmedel ha de sakkunniga förordat att denna handel skulle underkastas tillståndsprövning av offentlig myndighet. Befolkningskommissionen har däremot uttalat sig för att något tillstånd icke skulle erfordras för rätt att idka handel med preventivmedel. Däremot skulle enligt kommissionens förslag anmälan ske till medicinalstyrelsen. Jag vill i denna fråga framhålla, att en sanering av berörda handel ur olika synpunkter måste anses synnerligen önskvärd. För detta ändamål synes erforderligt att såvitt möjligt söka förhindra olämpliga personer att driva sådan handel samt att skapa möjlighet till kontroll över det sätt, varpå handeln bedrives. Dessa önskemål torde emellertid icke kunna tillgodoses så länge rätten att idka handel med preventivmedel står öppen för envar. Rätten till sådan handel torde fördenskull — bortsett från apoteksinrättningarna — böra på sätt de sakkunniga föreslagit begränsas genom införande av krav på tillstånd av offentlig myndighet. Genom ett sådant licenssystem vinnes bland annat även möjlighet att förhindra olämplig reklam och upplysningsverksamhet från försäljarnas sida.

De sakkunniga ha i överensstämmelse med gällande lag i sitt förslag upptagit förbud mot kringföring av preventivmedel till försäljning. Befolkningskommissionen har i avsikt att hindra den försäljning, som uppgivits förekomma vid dansbanor, arbetsplatser och till och med utanför skollokaler, föreslagit att försäljning av preventivmedel skulle få äga rum allenast

i handelslokal inomhus, vilket dock ej skulle utgöra hinder mot försäljning genom posten. Även försäljning från kiosk skulle sålunda enligt kommissionens förslag vara förbjuden. Vad kommissionen sålunda föreslagit synes befogat.

I de sakkunnigas förslag har jämväl bibehållits förbudet i preventivlagen mot offentligt utställande eller förevisande av preventivmedel. Befolkningss-kommissionen har uttalat sig mot bibehållande av en sådan bestämmelse och denna mening har lämnats utan erinran i det övervägande antalet yttranden över kommissionens förslag. Det må framhållas att, därest tillstånd kommer att krävas för handel med preventivmedel, kan såsom villkor vid beviljande av tillstånd uppställas erforderliga föreskrifter mot utbudande av sådana medel i påträngande eller eljest olämplig form, varjämte indragning av meddelat tillstånd bör kunna ske. Det lär vid sådant förhållande vara överflödigt att i en blivande författning intaga något särskilt stadgande uti nu ifrågavarande avseende. Ett olämpligt utställande eller förevisande av preventivmedel torde för övrigt kunna bestraffas enligt 1 mom. i 18 kap. 13 § strafflagen.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle gälla förbud att verka för avsättning av preventivmedel genom att till allmänheten utan rekvisition kringlämna eller utdela sådana medel eller priskurant eller annan skrift eller bild. Något motsvarande förbud har icke upptagits i befolkningss-kommissionens förslag. Med hänsyn bland annat till den kontroll, som tillståndssystemet innebär, kan jag ansluta mig till kommissionens ståndpunkt i denna del.

Vad härefter angår frågan om upplysningsverksamheten ha de sakkunniga såsom förut nämnts föreslagit viss kontroll genom polismyndigheterna. Förslaget berörde dock allenast den muntliga upplysningsverksamheten. Befolkningss-kommissionen har bestämt avstyrkt de sakkunnigas förslag i förevarande hänseende. I likhet med kommissionen, vars mening vunnit gillande i flertalet av de yttranden som avgivits över dess förslag, anser jag att starka betänkligheter av principiell art tala emot den av de sakkunniga föreslagna regleringen. Vidare må anföras, att det nu förordade tillståndssystemet torde bereda möjlighet att stävja en olämplig, av ekonomiska intressen uppuren upplysningsverksamhet på det sexuella området. Härjämte må erinras om den möjlighet som finnes att beivra framställning, som sårar tukt och sedlighet, genom bestämmelsen i 1 mom. av 18 kap. 13 § strafflagen. Någon bestämmelse om särskild kontroll över upplysningsverksamheten har sålunda ej ansetts böra upptagas.

Det nuvarande 2 mom. i 18 kap. 13 § strafflagen gäller utom föremål, avsedda 'att förebygga följder av könsumgänge', även 'föremål, som är avsett till otuktigt bruk'. De sakkunnigas och befolkningss-kommissionens förslag innehålla icke några bestämmelser rörande föremål som sist sagts. Såsom skäl därför ha åberopats bland annat, att offentligt utställande eller förevisande av dylika föremål kunde bestraffas enligt 1 mom. i nyssnämnda paragraf och att något praktiskt behov av särskilda föreskrifter rörande föremål, varom nu är fråga, för övrigt icke torde föreligga. Den sålunda intagna ståndpunkt

ten, som i det övervägande antalet yttranden lämnats utan erinran, synes kunna godtagas.

Beträffande fosterfördrivande medel ha de sakkunniga föreslagit att handeln därmed skulle regleras så att dylika medel finge försälas, förutom å apoteksinrättning, allenast av den, som erhållit tillstånd därtill av medicinalstyrelsen. Befolkningskommissionen har ansett, att ifrågavarande medel borde uppdelas i två grupper och för dessa föreslagit olika bestämmelser. Till den ena gruppen ha hänförts sådana medel som användas för fosterfördrivning men som icke av läkare brukas vid avbrytande av havandeskap och som icke heller hava nyttig användning inom sjukvården. I viss utsträckning brukas dessa medel jämväl i preventivt syfte men anses även såsom preventivmedel vara hälsovådliga. All försäljning eller import av medel som nu sagts skulle helt förbjudas. Till den andra gruppen ha hänförts medel som visserligen användas för fosterfördrivning men som brukas även av läkare vid avbrytande av havandeskap eller som eljest hava legitim användning i sjukvården. Sådana medel skulle enligt kommissionens förslag få tillhandahållas endast å apoteksinrättning.

Den av befolkningskommissionen föreslagna bestämmelsen, att vissa medel överhuvud icke skulle få här i riket försälas eller hit införas finner jag välbetänkt. Det föreslagna förbudet bör emellertid enligt min mening utsträckas att omfatta jämväl tillverkning av sådana medel samt tillhandahållande även på annat sätt än genom försäljning. Beträffande övriga fosterfördrivande medel synes, såsom de sakkunniga föreslagit, försäljning böra medgivas förutom å apoteksinrättning även av den som därtill erhållit medicinalstyrelsens tillstånd. Jag utgår härvid från att — såsom jämväl de sakkunniga förutsatt — tillstånd att idka handel med dylika medel kommer att meddelas allenast i snäv omfattning. Såsom av det följande framgår bör det ankomma på Kungl. Maj:t att särskilt förordna om vilka medel som skola omfattas av ifrågavarande lagstiftning samt hänföras till den ena eller andra gruppen.

För att den nu föreslagna regleringen av handeln med fosterfördrivande medel skall medföra verkan synes nödvändigt, att föreskrift meddelas därom att dylika medel, i den mån de över huvud må tillhandahållas, få utlämnas endast efter rekvisition av läkare eller veterinär. Rekvisition bör dock ej erfordras då fråga är om utlämnande till någon som själv äger idka handel med ifrågavarande medel. I anslutning till befolkningskommissionens förslag torde böra föreskrivas, att sådan rekvisition skall i kontrollsyfte bevaras i tio år.

I de sakkunnigas förslag stadgades förbud mot offentligt utställande eller förevisande eller utbudande till allmänheten av fosterfördrivande medel samt mot lämnande av anvisning vid offentlig sammankomst å sådana medel eller om sättet för deras användande. Befolkningskommissionen har däremot icke föreslagit något dylikt förbud. Den av kommissionen intagna stånd-

punkten har godtagits i flertalet av de över kommissionens förslag avgivna yttrandena. Det torde ock med skäl kunna anföras, att med hänsyn till tillståndssystemet något behov av förbud mot utställande, förevisande eller utbudande av fosterfördrivande medel icke kan anses föreligga i fråga om dem, som erhållit tillstånd att idka handel med fosterfördrivande medel. I fråga om apoteksinrättningar torde man över huvud icke behöva räkna med att förfaranden av ifrågavarande slag skola förekomma. Beträffande lämnande av anvisning å fosterfördrivande medel eller om sättet för deras användande torde, såsom befolkningskommissionen funnit, någon särskild straffbestämmelse icke vara erforderlig.

Befolkningskommissionen har föreslagit, att i den privata handeln förefintliga lager av fosterfördrivande medel skulle deklarerats och inlösas av staten. Föreskrift härom lär emellertid icke, på sätt kommissionen antagit, vara ägnad att i nämnvärd mån utöver straffbestämmelsen motverka smyghandel med sådana medel efter det nya bestämmelser trätt i kraft. Stadganden i förevarande hänseende ha icke synts mig påkallade.

I överensstämmelse med vad sålunda anförts har jag låtit utarbета — förutom förslag till lag om upphävande av 2 mom. i 18 kap. 13 § strafflagen — förslag till förordning om handel med preventivmedel och förordning med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel. I samband med att nämnda förslag till lag förelägges riksdagen till antagande torde riksdagens yttrande böra inhämtas över ifrågavarande förslag till förordningar.

Härjämte lär erfordrerligt att vidtaga ändring jämväl av § 3 13:o tryckfrihetsförordningen. Frågan om denna grundlagsändring torde jag få anmäla senare.

Rörande de särskilda bestämmelserna i författningsförslagen må anmärkas följande.

I förslaget till förordning om handel med preventivmedel har till en början under 1 § såsom första stycke intagits föreskrift att den som vill, annorstädes än å apoteksinrättning, idka handel med preventivmedel eller eljest tillhandahålla allmänheten sådana medel skall söka tillstånd därtill. Härigenom kommer bland annat även grosshandel med preventivmedel att omfattas av tillståndskravet.

Beträffande frågan vilken myndighet som skall pröva ansökan om sådant tillstånd ha de sakkunniga uttalat, att de funnit valet böra stå mellan medicinalstyrelsen å ena samt lokala myndigheter å andra sidan. I likhet med de sakkunniga finner jag övervägande skäl tala för att prövningen bör verkställas av lokala myndigheter. De sakkunniga ha för sin del som prövningsmyndighet föreslagit myndighet, som för handelsregistret för orten, d. v. s. i stad överståthållarämbetet, magistrat eller kommunalborgmästare samt på landsbygden länsstyrelsen. I vissa yttranden har föreslagits att prövningen skulle överlämnas till överståthållarämbetet och länsstyrelserna eller till hälsovårdsnämnd eller polismyndighet. De sakkunnigas förslag på

denna punkt synes vara att föredraga. Beträffande frågan i vilken omfattning tillstånd bör meddelas torde, såsom de sakkunniga uttalat, tillståndsprovningen icke böra erhålla karaktär av någon monopolisering för en mycket begränsad grupp av försäljare. En alltför sträng tillståndsprovning lärer bland annat medföra stora svårigheter att undertrycka smyghandeln.

Såsom andra stycke i 1 § har i enlighet med de sakkunnigas förslag angivits att med preventivmedel förstås medel som äro avsedda att i samband med könsumgänge användas till att förebygga befruktning eller överförande av könssjukdom.

Härefter har, likaledes i anslutning till de sakkunnigas förslag, i 2 § meddelats föreskrift, att tillstånd må beviljas allenast för viss tid, ej över tre år, och avse endast vissa angivna medel. I förevarande paragraf har även syntts böra stadgas, att meddelat tillstånd må återkallas när skäl därtill äro ävensom att Kungl. Maj:t meddelar närmare föreskrifter om tillstånds beviljande och återkallande.

Såsom 3 § har upptagits stadgande, att försäljning ej må äga rum genom kringföring eller utomhus.

För den som i strid mot bestämmelsen i 1 § försäljer eller eljest tillhandahåller preventivmedel har i 4 § stadgats straff av dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma bör gälla, där försäljning sker genom kringföring eller utomhus. För det fall, att någon förbrutit sig mot förevarande förordning och hos honom påträffas preventivmedel, som uppenbarligen äro avsedda att olovligen tillhandahållas, har stadgats, att medlemn i fråga skola vara förverkade. Vidare har såsom 5 § upptagits stadgande, att den som under tid, då han är ställd under tilltal för förseelse mot förordningen, fortsätter samma förseelse skall, när han därtill varder lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits fällas till det ansvar som är stadgat för sådan förseelse, dock att sammanlagt frihetsstraff ej må överstiga ett år. Under 6 § har meddelats föreskrift, att böter som ådömts enligt förordningen samt preventivmedel, som äro förverkade, skola tillfalla kronan, ävensom att med preventivmedel som förklarats förverkade skall förfaras på sätt medicinalstyrelsen bestämmer.

Beträffande härefter förslaget till förordning med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel har under 1 § stadgats förbud att annorstädes än å apoteksinrättning idka handel med fosterfördrivande medel eller eljest tillhandahålla allmänheten sådana medel utan tillstånd av medicinalstyrelsen. Härjämte har stadgats, att tillstånd må beviljas allenast för viss tid, ej över tre år, att meddelat tillstånd må, när skäl därtill äro, återkallas, samt att närmare föreskrifter om tillstånds beviljande och återkallande meddelas av Konungen.

Vad angår frågan, vilka medel som skola omfattas av ifrågavarande lagstiftning, ha de sakkunniga föreslagit, att med fosterfördrivande medel skulle förstås medel som vore avsedda att användas till att avbryta havandeskap eller eljest på grund av sin särskilda beskaffenhet med skäl kunde antagas

komma till användning för sådant ändamål. I sitt yttrande över de sakkunnigas förslag har medicinalstyrelsen mot den senare delen av den föreslagna definitionen anmärkt, att stor tveksamhet måste uppkomma när det gällde att avgöra hur stora anspråk rätteligen borde ställas å säljaren vid hans bedömande huruvida ett medel med skäl kunde antagas komma till användning för avbrytande av havandeskap. Därest definitionen icke kunde givas en fastare formulering, syntes nödvändigt att därtill foga den bestämningen, att Kungl. Maj:t förklarar medlen i fråga vara att anse såsom fosterfördrivande. Även länsstyrelsen i Uppsala län har uttalat, att begreppsbestämningen sannolikt komme att medföra svårigheter vid tillämpningen.

I avsikt att undgå ifrågavarande olägenheter har befolkningskommissionen i sitt förslag valt en annan väg. Kommissionen har sålunda icke givit någon allmän bestämning av de medel som skola omfattas av lagstiftningen utan har i stället föreslagit att dessa medel, vilka skulle hänföras till apoteksvara i teknisk mening, skulle upptagas i en bilaga till apoteksvarustadgan. I denna bilaga skulle särskilt angivas såväl de medel beträffande vilka skulle stadgas absolut förbud mot införsel och försäljning som de medel beträffande vilka allenast vissa inskränkande föreskrifter skulle gälla.

Av de skäl som medicinalstyrelsen åberopat synes lämpligt att icke söka giva någon allmän bestämning av de medel som skola omfattas av förevarande lagstiftning. I stället torde Kungl. Maj:t böra meddela förordnande här om. Sådant stadgande har intagits såsom andra stycke i 1 §.

I 2 § har införts föreskrift, att fosterfördrivande medel ej må utan medicinalstyrelsens tillstånd till riket införas av annan än apoteksföreståndare eller den som innehar tillstånd att tillhandahålla sådana medel. Enligt de sakkunnigas förslag skulle även läkare vara berättigad att utan särskilt tillstånd införa fosterfördrivande medel. Detta undantag från det föreslagna förbudet har icke ansetts böra upptagas.

Härefter har i anslutning till de sakkunnigas förslag i 3 § stadgats, att den som tillhandahåller fosterfördrivande medel må utlämna medlen allenast efter rekvisition av behörig läkare eller veterinär eller till den som själv äger tillhandahålla sådana medel. Angående rekvisition som nu sagts torde i övrigt böra i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat angående recept å läkemedel, dock att rekvisition å fosterfördrivande medel skall förvaras under minst tio år.

Såsom förut nämnts torde import, tillverkning och tillhandahållande av vissa fosterfördrivande medel böra helt förbjudas. I enlighet härmed har i 4 § upptagits stadgande därom att förordnande, att vissa fosterfördrivande medel ej må till riket införas eller inom riket tillverkas eller tillhandahållas, meddelas av Konungen.

Under 5 § har stadgats straff för den som i strid mot bestämmelsen i 1 § tillhandahåller fosterfördrivande medel eller söker olovligen till riket införa sådana medel eller bryter mot förbudet att utlämna dylika medel annat än efter rekvisition som förut nämnts eller bryter mot förbud att tillverka eller tillhandahålla fosterfördrivande medel, varom förmäles i 4 §.

Straffet torde böra bestämmas till fängelse eller dagsböter. Fosterfördrivande medel som påträffas hos den brottslige och uppenbarligen är avsett att olovligen tillhandahållas eller till riket införas synes böra vara förverkat. För det fall, att någon åsidosätter de föreskrifter som skola gälla i fråga om förvaring av rekvisition som förut nämnts, har stödgats dagsböter. I 6 och 7 §§ ha meddelats bestämmelser motsvarande 5 och 6 §§ förordningen om handel med preventivmedel, dock att längsta sammanlagda frihetsstraff ansetts böra bestämmas till två år.

De nya bestämmelserna synas böra träda i kraft den 1 januari 1939. Det torde emellertid böra medgivas möjlighet att redan dessförinnan meddela tillstånd att efter de föreslagna förordningarnas ikraftträdande tillhandahålla preventivmedel respektive fosterfördrivande medel.

I enlighet med det anförda ha upprättats förslag till

- 1) lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen;
- 2) förordning om handel med preventivmedel;
- 3) förordning med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel.

Dessa förslag¹ torde såsom bilaga få åtfölja detta protokoll.

Såsom tidigare anförts torde jag senare få anmäla frågan om den grundlagsändring som lär påkallas av den nu föreslagna ändringen i 18 kap. 13 § strafflagen.»

Föredraganden hemställer att lagrådets utlåtande över förenämnda förslag till lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

¹ Förslagen, som äro lika lydande med de vid propositionen fogade författningsförslagen, ha här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 23 februari 1938.

Närvarande:

justitierådet AFZELIUS,
regeringsrådet ASCHAN,
justitieråden FORSBERG,
SANDSTRÖM.

Enligt lagrådet den 8 februari 1938 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 28 januari 1938, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av t. f. byråchefen för lagärenden i justitiedepartementet hovrättsrådet M. Heüman.

Förslaget föranledde följande yttranden.

Justitierådet Afzelius, regeringsrådet Aschan och justitierådet Forsberg:

Såsom ett huvudskäl för upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen har plägat anföras, att detta stadgande vore ägnat att förhindra eller försvåra en sakkunnig och vederhäftig upplysningsverksamhet rörande sexualfrågor. Vid behandling i lagrådet av tidigare förslag i ämnet (1926 och 1934) har uttalats, att stadgandet, rätt tolkat och tillämpat, icke borde kunna medföra en dylik verkan. Ehuru denna uppfattning allt fortfarande synes vara riktig, anse vi likväl övervägande skäl numera föreligga för att söka på annat sätt komma till rätta med de missförhållanden, vilka på sin tid voro orsak till stadgandets införande i strafflagen. En nära liggande utväg är då att, såsom med förevarande förslag är åsyftat, genomföra en reglering av villkoren för preventivmedels tillhandahållande åt allmänheten. Då lagrådet enligt Kungl. Maj:ts remiss nu har att uttala sig allenast om förslaget till lag om upphävande av nämnda lagrum, finna vi alltså, under förutsättning att en dylik reglering av lämpligt innehåll samtidigt kommer till stånd, ej anledning till erinran emot lagförslaget.

Justitierådet Sandström:

Till stöd för tidigare förslag om upphävande eller ändring av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen har huvudsakligen åberopats att stadgandet för-

svårade en vederhäftig, särskilt i kampen mot könssjukdomarna betydelsefull upplysningsverksamhet. Även om stadgandet icke *rättsligt* lägger hinder i vägen för en sådan verksamhet, synes det sannolikt att det *faktiskt* haft en sådan verkan. Detta förhållande skulle dock knappast i och för sig hava utgjort fullgiltigt skäl för stadgandets upphävande, därest det i väsentlig mån främjade de viktiga etiska och befolkningspolitiska syftemål som varit bestämmande för dess tillkomst. Huruvida stadgandet, tillämpat i den anda vari det tillskapats, skulle kunnat lämna ett värdefullare bidrag till dessa syftemåls förverkligande är måhända icke oomtvistligt men kan här lämnas därhän. Antaget trots principiella betänkligheter, vilka framhöllos i lagrådet, och utan förankring i allmänhetens rättsuppfattning, har stadgandet i stort sett blivit en död bokstav. Utan att det gjort någon större nytta, har sålunda till dess ovan berörda skadliga verkan kommit den uppluckring av rättsmedvetandet som måste följa därav att tydlig lag saklöst överträdes. I ett sådant läge lär det vara lämpligast att stadgandet upphäves. Mot att så sker synes nu så mycket mindre vara anledning till invändning som de betänkligheter, vilka tidigare bland annat från lagrådets sida uttalats mot en sådan åtgärd, i väsentliga delar måste anses bliva undanröjda, därest den tilltänkta regleringen av handeln med preventivmedel kommer till stånd. På grund av det anförda finner jag i likhet med lagrådets övriga ledamöter ej anledning till erinran mot lagförslaget.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 25 februari 1938.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, ENGBERG, SKÖLD, NILSSON, QUENSEL, FORSLUND.

Efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, lagrådets den 23 februari 1938 avgivna utlåtande över det den 28 januari 1938 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen*. Med förmälan att lagrådet lämnat förslaget utan erinran samt under åberopande av vad som anförts vid remissen till lagrådet hemställer föredraganden att Kungl. Maj:t måtte genom proposition till riksdagen dels föreslå riksdagen att antaga omförmälda lagförslag, dels ock inhämta riksdagens yttrande över de vid statsrådsprotokollet för sistnämnda dag fogade förslagen till *förordning om handel med preventivmedel* samt till *förordning med vissa bestämmelser angående fosterfördrivande medel*.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdna hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

